

له بلاو كراوهكانى مائپهري بههشت

ريبهري دايكان وباوكان بو پهروده كردنى مندان

وهرگيرانى
گوران جميل

مائپهري بههشت

ba8.org

مائپهريكى ئيسلامى زانستى پهرودهري يه و له پيتاو بلاو كرده وي نه و ئيسلاميه كه سه له في
صالح - پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و هاو دلانى (رضي الله عنهم) له سهرى بوون -
وه سهر به هيچ گروپ و لايه نيكي حيزبى نيه.

مائپەرى بەھەشت

ئەو كىتەب و بابەت و لىكۆئىنەۋە شەرىئەتە ۋە دەپنە ھۆى:

۱. شارەزاكردى موسولمانان و پەرۋەردە كرنىان لەسەر رىگا راستەكەى ئىسلام، ئەمەش دەستەبەر دەبى بە گەپانەۋە بۇ پەپرەۋە رەسەنەكەى ئىسلام، كە برىتى يە لە قورئان و سوننەت، بە تىگەشتنى پىشىن و پىشەۋايانى ئوممەت.

۲. پاك كرنەۋەى بىروبەۋەر و رەۋشتى موسولمانان، لە دياردەكانى شىرك و كوفر و تاوان.

۳. پالاۋتن و تەصفىە كرنى ئاينى ئىسلام لە بىدعە و بۆچونە داھىنراۋەكان.

۴. وربا كرنەۋەى موسولمانان لە شوپنەۋارى خراپى رىۋايەتە لاۋاز و ھەلبەستراۋەكان.

۵. پتە و كرنى براپەتى يەكى راستەقىنە لەسەر بناغە فراۋانە جىگىرەكەى ئىسلام و نەھىشتن و كەمكرنەۋەى دەمارگىرى مەزھەبى و حىزبى.

ئامانجىمان:

ئاشناكردى كۆمەلگايە لە ئىسلامى رەسەن و دروستكردى تاك و كۆيەتى بۇ تىگەشتن لە سەرچاۋەكانى كە برىتىن لە قورئانى پىرۆز و سوننەتى صەحىح و ئاشكراكلدى ئەو شتانەى كە نامۆن بە ئىسلام و خراۋنەتە نىۋىيەۋە بە چەندىن دەستەۋازەى دەنگ و رەنگ و نوسراۋى لە بۋارەكانى بىروبەۋەر و رەۋشت و ئاكار و پەرۋەردە و زانست و پزىشكى و گەشەى كۆمەلايەتى.

خودايە داۋات ئى دەكەين دامەزراۋمان بكەيت ، وتەۋفىقمان بەدەيت بۇ ھەر كار وگۇقتارىكى جوان وچاك بەو شىۋەيەى كەخۆت لىي رازىت.

ستافى مائپەرى بەھەشت

باسی یه که م

رَیْگاکانی پیغّه مبه رایه تی بۆ پەروردهی مندالان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين ، و الصلاة والسلام على قدوة السالكين وعلى آله وصحبه
أجمعين. أما بعد :

ئەم كىتەبە پەرورده بىيە ئامانجى بەرزكردنەوہى ئاستى پەرورده دى مندالانە لە كۆمەلگە كەماندا ، ھەر بۆيە سروشتىيە كە پەيامى يەكەم پىكھاتووە لە : رېگا و بەرنامەى پىغەمبەرايەتى بۆ پەرورده کردنی مندالان و ھەرزەكاران، لەبەر چەند ھۆيەك لەوانە :

١- تاوہ كو ئىستا ھىچ مەزۇقەك نەيتوانىوہ مندالان و ھەرزەكاران پەرورده بکات بە رېگايەك باشتر لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

٢- ئىمە فەرمانان پى كراوہ لەلایەن خودای گەورەوہ كە شوپىنپى پىغەمبەر (ﷺ) ھەلگىرەن لە ھەموو بوارەكانى ژيانماندا، وە گەنگەرتىنى ئەو بوارانەش: پەرورده کردنی مندالان و ھەرزەكاران ، خودای گەورە دەفەرمووت: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ﴾ (الأحزاب: ٢١) واتە : سوپىد بە خوا بەراستى لە پىغەمبەرى خوادا بۆ ئىوہ ھەيە سەرمەشقى و پىشەوايەتى بۆ كەسى بەھىواى خوا و (پاداشتى) رۆژى دوايى يە.

٣- زۆرىك لە ئىمە لە پەرورده کردنی مندالەكانماندا دوورين لە بەرنامەى پىغەمبەرەوہ (ﷺ).

٤- زۆریك له ئیمه "له‌وانه‌ش هه‌ندی له پسیپۆره‌كان" پشت به بیردۆز و هه‌لسوکه‌وتی په‌روه‌رده‌یه‌ك ده‌به‌ستین که هاوچه‌رخه رۆژتاوایه‌كان دایانناوه، له کاتی‌کدا ئه‌وه‌یان له یاد‌کردوه که زۆریك له بنچینه‌ی ئه‌و شیواز و بیردۆزانه له سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردایه (ﷺ).

رِیگای یه‌که‌م : بایه‌خدا‌ن به‌بیروباه‌وهر

ئه‌مه‌ ئه‌رکی یه‌که‌می به‌خیوکه‌ری موسلمانه، ئه‌و ئامانجه‌یه که خ‌وای گه‌وره بو‌ونه‌وه‌ری له پینا‌ودا دروست‌کردوه، هه‌روه‌ك خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌وی‌ت:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ٥٦). واته : وه من جنوکه‌و ئاده‌میزادم ته‌نها بۆ ئه‌وه دروست کردوه که به‌ندایه‌تی من بکه‌ن .

ئه‌و ئامانجه‌یه که له پینا‌ویدا پیغه‌مبه‌رانی ناردووه: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ (النحل: ٣٦).

واته :سو‌یند به‌خوا له ناو هه‌موو گه‌ل و ئومه‌تی‌کدا پیغه‌مبه‌ری‌کمان ناردووه به‌وه‌ی که ته‌نها خوا بپه‌رستن و دوور‌که‌ونه‌وه له (په‌رستنی) هه‌ر په‌رستراویکی تر.

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیداکری ده‌کرد له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌مندالان و هه‌رزه‌کاران دلیان په‌یوه‌ست بکه‌ن به‌خ‌وای گه‌وره‌ی تاکی بی‌هاوه‌له‌وه ، هه‌ر وه‌ك له‌گیرانه‌وه‌ی (إبن

عباس) دا هاتوه (خوای لی رازی بیّت) کاتی که مندالیکی کهم ته مهن بووه، پیغهمبه ری خوا (ﷺ) پیی فهرمووه: ((يَا غُلَامُ إِنِّي أَعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ : أَحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ ، أَحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ)) (۱)

وفي رواية غير الترمذي : ((أَحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ ، تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفَكَ فِي الشَّدَّةِ ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ ، وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ ، وَأَنَّ الْفَرْجَ مَعَ الْكَرْبِ ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا)) (۲)

واته : ئه ی لاوی تازه پی گه یشتوو من چهند وشه یه کت فیّر ده کهم : تو سنوره کانی شهرعی خوا بیاریزه خواش تو ده پاریزیّت ، تو سنوره کانی شهرعی خوا بیاریزه خوا ده بینیت له پیشته وه له گه لّتا ده بیّت ، ئه گهر داوات کرد ئهوا ته نها داوا له خوا بکه ، وه ئه گهر داوا ی یارمه تیت کرد ئهوا ته نها داوا ی یارمه تی له خوا بکه ، وه

(۱) رواه أحمد والترمذي بتحقيق الألباني : صحيح ، المشكاة (۵۳۰۲) ، ظلال الجنة (۳۱۶ - ۳۱۸) .

(۲) مسند الإمام أحمد رقم : (۲۸۵۷) والمعجم الكبير للطبراني رقم : (۱۱۰۸۰) بنحوه .

بزانه به پراستی ئەگەر هه موو ئومەت کۆببنه وه بۆ ئەوهی به شتیك سوودت پێـبگهیهنن ئەوا سوودت پێـ ناگهیهنن تهنها بهو شته نه بیـت که خوا بۆتی نووسیوه ، وه ئەگەر کۆشـبـبنـه وه بۆ ئەوهی به شتیك زهرەر و زیانت پێـبگهیهنن ئەوا زهرەر و زیانت پێـ ناگهیهنن تهنها بهو شته نه بیـت که خوا له سهـرتی نووسیوه ، قهـلهـمهـکانی نووسینی قهـدهـر ههـلگیراون و پهـرهـکانیش وشـك بوونه تهوه .

وه له ریوايه ته که ی جگه له (الترمذی) : تۆ سنوره کانی شهـرعی خوا بیـاریـزه خوا دهـبیـنیت له پێـشته وه له گهـلتـدا دهـبیـت ، تۆ له کاتی خۆشیدا خۆت به خوا بناسینه و بیـپهـرسته ئەوا خوايش له کاتی ناـرهـحهـتی و تهـنگـانهـدا تۆ دهـناسـیت و لات لیـدهـکاته وه ، وه بزانه به پراستی ئەوهی که تووشت نابیت و نایه ته پـریت بۆی نهـبووه تووشت ببیت و بیتـه پـریت ، وه ئەوهشی که تووشت دهـبیـت و دیتـه پـریت ئەوا بۆی نهـبووه تووشت نهـبیـت و نهـیه ته پـریت ، وه بزانه به پراستی سهـرکهـوتن له گهـل ئارامگرتنـدايه ، وه کرانه وهی دهـرگای خـیـر و خۆشی له گهـل تهـنگـانهـدايه ، وه خۆشگوزرانیش له گهـل ناـراـحهـتـیدايه .

ئابهم شیوهیه پێـغهـمـبهـری خوا (ﷺ) بایهـخی به بیـروباوهـری منداڵان داوه، بهـلام له رۆژگاری ئەمـرۆماندا زۆربه مان مهـسهـلهی بیـروباوهـرمان پشتگۆی خستوه،

له‌وانه‌ش: باوه‌ر به‌ قه‌زاوقه‌ده‌ر و شه‌وه‌ی که کاروبار هه‌مووی به‌ده‌ستی خودایه و منداڵان له‌سه‌ر شه‌م باوه‌ره‌ په‌روه‌ده‌ ناکه‌ین .

رَبِیْگای دووه‌م: بایه‌خدا ن به‌ نوێژ

ئامۆژگاری په‌روه‌رده‌ی پێغه‌مبه‌رایه‌تی ده‌فه‌رموویت : ((فه‌رمان به‌ منداڵه‌کانتان بکه‌ن به‌ نوێژکردن کاتی که ته‌مه‌نیان ده‌گات به‌ جه‌وت سال ، له‌ ده‌ سالێشدا لێی بده‌ن له‌ سه‌ر نوێژنه‌کردن)) ^(٣) ، ئایه‌ له‌ سه‌ر هه‌یج شتی که تر فه‌رمان کراوه‌ به‌ لێدان له‌ منداڵ له‌ سوونه‌ته‌کانی پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) ؟ ته‌مه‌ گه‌وره‌ی نوێژ ده‌گه‌یه‌نیت ، شه‌م لێدانه‌ش یه‌که‌سه‌ر نابێ به‌ لکه‌و له‌ پاش تیپه‌رپوونی ماوه‌یه‌که‌ دیت که زیاتر له‌ (١١٩٠) رۆژه‌ له‌ فه‌رمان کردن به‌ منداڵ و دووباره‌کردنه‌وه‌ی فه‌رمانه‌که‌ بۆ نزیکه‌ی (٥٦٠٠) جار به‌ پێی ژماره‌ی نوێژه‌کانی شه‌و ماوه‌یه‌، له‌گه‌ڵ شه‌وه‌ی زۆر جار منداڵه‌که‌ دایک باوکی ده‌بینیت له‌ پێش چاویدا نوێژده‌که‌ن .

لادانی منداڵان و ئازاردانی دایکوباوک و سه‌رنه‌که‌وتنیان له‌ خوێندنه‌که‌یاندا... هه‌موو شه‌م مه‌سه‌لانه‌ په‌یه‌ندی راسته‌وخۆی هه‌یه‌ به‌ نوێژکردن و پارێزگاری کردن له‌ نوێژه‌کان، یان پشتگوێ خستنی نوێژه‌کان، شه‌گه‌ر توێژینه‌وه‌یه‌کی زانستی

(٣) (رواه أحمد وأبو داود تحقيق الألباني: حسن صحيح : صحيح و ضعيف سنن أبي داود ٤٩٥)

پەرورده دهی بکریت سه بارهت به کاریگه‌ری نویژ له سه‌ر چاکسازی منداڵان و سه‌رکه‌وتنیان له بواری خویندندا ده‌رده‌که‌ویت و ته‌نجامی‌کی برۆا پی‌کراو به ده‌ست ده‌هینریت وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک له سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان نویژ و سه‌رکه‌وتن به واتا گشتیه‌که‌ی.

رینگای سییه‌م : پاراستن له چاره‌سه‌رکردن باشتره

پەرورده کردنی پی‌غه‌مبه‌رایه‌تی بۆ منداڵان و هه‌رزه‌کاران هه‌ل‌ده‌ستیت به پیشکه‌شکردنی چاره‌سه‌ریک که وه‌ک دیواریکی پارێزراو وایه که به‌ویستی خودای گه‌وره له نیوان منداڵان و که‌وتنه ناو هه‌له‌کردنه‌وه .

له به‌ناوبانگترین هه‌له‌کانمان له پەرورده کردنی منداڵاندا له پۆژگاری ته‌م‌پ‌دا پشت‌گۆی‌خستنی لایه‌نی خۆپاراستنه، بایه‌خی پی‌ ناده‌ین ته‌نیا کاتی‌ک نه‌بی‌ت که مندا‌له‌که‌ تووشی هه‌له‌ ده‌بی‌ت پاشان داوای چاره‌سه‌ر ده‌که‌ین .

له‌م فهرمووده‌یه‌وه تی‌ده‌که‌ین که پی‌غه‌مبه‌ر(ﷺ) سه‌باره‌ت به ته‌مه‌نی ده سالی چیکردوه و چی فهرمووه: ((جی‌گاکانیان له یه‌کتر جیابکه‌نه‌وه)).

له هه‌ل‌ویستی‌کی تردا ئافره‌تی‌ک ده‌گات به پی‌غه‌مبه‌ر(ﷺ) و (فضل بن عباس) (خوای لی‌ رازی بی‌ت)، پی‌غه‌مبه‌ر(ﷺ) رووی (فضل) وهرده‌گیریت بۆنه‌وه‌ی

ته ماشای ئافره ته که نه کات، ته ماشا کردنی (فضل) بۆ ئافره ته که دووباره ده بیته وه، پیغه مبه ریش (ﷺ) دیسان پرووی (فضل) وەرگیریت، له کاتی کدا (فضل) ته مه نی بچووک بووه .

ته ماشا کردنی که ناله ئاسمانییه کان له لایهن کچان و کوران وه به بی بهرنامه و دریایی ته و له کاتی کدا هه ندیکیان زۆر ترسانکن بۆ سه ر هزر و هه لسوکه وت، یاخود په یوه ندیکردنی ئینته رنی تی له گه ل هه ر که سی کدا ویستان له سه ر بی ت ، مۆبایل کراوه یه له هه موو کاته کاند به بی چاودیرکردن ، کوا شوینکه وتنی بهرنامه ی پیغه مبه ر (ﷺ) بۆ خۆ پاراستن له م کارانه . ده بی ت ره چاوی ته مه ن و پیگه یشتن بکری ت له به کاره ی نانی ئه و شتانه ی سه ره وه دا، بۆ نمونه: بۆچی ده بی ت ئینته رنی ت له ژووری نووستنی کچ یان کوپدا بی ت؟ بۆچی به به رده وامی به کاری ده یینن به بی چاودیری کردن؟ بۆ له ژووری دانیشتن نه بی ت ؟ هه موو به کاری به ینی ت و دایک و باوک وشه ی نه ینی تایبه تی کوپ و کچه کانیا ن نه زانن بۆ دلنیا بوون و چاودیر، ئه مه یش به گفتوگو کردنی کی رازی که رانه و پروونکردنه وه بۆیان که گرنگی ئه م کاره له چیدایه ؟

رِیگای چواره م : بواردان به ووتووێژ کردن

چى دهبيت ته گهر كورى يه كيگمان و پيمان بليت : ريگام بده خواردنه وهى كحولى
بخومه وه يان ماده سر كهره كان به كار بهيتم، يا خود زينا بكه م؟ عياداً بالله من ذلك

-

بيينه كه وه لام چى دهبيت ؟ هه ندئ له و كورانئى كه بير له م مهسه لانه ده كه نه وه
ناتوانن له گه ل باوكياندا به پروونى باسى بكن به لكو په نا ده به نه بهر هاوړئ له
كاتيكا هاوړيگانيان ته زمون و تاقى كردنه وهى ژيانيان كه مه، به م هوپه وه توشى
كيشه دهن، به لام پيغه مبه ر (ﷺ) رو به پرووى داواكارى هاوشيوه به بوته وه به
شيوازيكي جياوازتر ، هه روهك پيشه وا ته حمده دهره ييناوه له ئه بى ئومامه وه :
((كورپكى لاو هات بۆ لاي پيغه مبه ر (ﷺ) ووتى : ئه ي پيغه مبه رى خوا ريگام
ده دهى زينا بكه م؟ خه لكه كه چوون به ره وه پرووى و ريگريان ليكرد، فهرمووى (ﷺ):
ليى گه رين ليى گه ران نزيك بو وه وه، فهرمووى: دانيشه، دانيشت فهرمووى: ئايه
حه ز ده كه ي هه مان كار له گه ل دايكت ته نجام بدرئ، ووتى: نه به خوا، به قوربان
م، فهرمووى: خه لكيش پييان خو ش نيه بۆ دايكيان، بۆ خوشكه كه ت بۆ كچه كه ت
بۆ پوره كانت پيت خوشه)) لاوه كه ش هه مان وه لامى پيشوى دايه وه، ده ستى
خسته سه ر لاوه كه وه فهرمووى: ((خوايه له گونا هه كه ي خو ش به و دلى پاكه ره وه

و داوینی بیاریزه، لاوه که ووتی: له پاش ئەو پوداوه هۆگری ئەو کاره
 نه بوومهوه)) (٤)

ته ماشاکه ن پيشهوا بیرکردنهوه لاوه که ی چۆن گۆری و هه ندیک مه سه له که ی بۆ
 پرونکردهوه که ئەو تیبینی نه کردبوو ، ئەگەر ئەم لاوه نه یزانییایه که پیغه مبه ر
 (ﷺ) بواری ته وای گفتوگۆ کردن ده دات ، ئەوه داوای له پاکترین دروستکراو
 نه ده کرد ریگای بدات زینا بکات .

له به رامبه ردا شانزه سالیك ته نیا له به ره نه وه ی ووتویه تی : من ئازادم ، کاتیك
 باوکه که ووتووێژی له گه ل ده کات سه باره ت به هۆی درهنگ گه رانه وه ی بۆ ماله وه ،
 کیشیه کی گه وره دروست ده بیئت و چه ندین رۆژی ویست تا کو خزمه کانی توانیان
 نیوانی ئەم باوک و کوپ باش بکه نه وه ، له پاش ئەوه ی په یوه ندیه گه رم و گۆره که یان
 نه ما که راگیراو بوو له سه ر ووتووێژی راشکاوی نیوان کوپ و باوک، راسته کوپه که
 هه له ی کرد به لām هه له ی باوکه که گه وره تر بوو .

له رۆژگاری ئەمڕۆماندا پیویستمان به وه هیه که ووتووێژ له گه ل منداله کاغاندا
 بکه ین، به لām به شیوازه موحه مده که ی (ﷺ) که هه ندیکمان باس کرد ، نه ک به

(٤) رواه أحمد تعليق شعيب الأرنؤوط : إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح: مسند الامام احمد بتحقيق شعيب
 الارنؤوط (٢٢٢٦٥)

شیوازه فیرعه‌ونیه‌که‌ی که ده‌لّی : ﴿ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ
الرَّشَادِ ﴾ (غافر: ۲۹). واته : چی خۆم به چاکی ده‌بیتم هه‌ر ته‌وه‌تان نیشان ده‌ده‌م وه
ته‌نیا بُو رِیگای راست رِینم‌وونیتان ده‌که‌م.

ئه‌م رِیگا فیرعه‌ونیه‌یه که هه‌لبژاردنیک ده‌خاته پِیش مندالّه‌کان پِیی رازی نابن .

رِیگای پِینجه‌م : سه‌رزه‌نشتکردنی دادگه‌رانه

خه‌لّکی له‌مه‌ر سه‌رزه‌نشت کردن دوو به‌ره‌ن: ته‌وانه‌ی که مندالّه‌کانیان به‌ناز ده‌که‌ن
و سه‌رزه‌نشتیان ناکه‌ن ، ته‌مه‌ زیاده‌ره‌ویه و خراپه ، یاخود ته‌وانه‌ی به‌ به‌رده‌وامی
سه‌رزه‌نشت ده‌که‌ن له‌ سه‌ر شتی گه‌وره و بچووک ، ته‌مه‌یش زیاده‌ره‌ویه و خراپه ،
له‌ نیوان ئه‌م دوو رِیگایه‌دا رِیگا و به‌رنامه‌ی پِیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌یه سه‌باره‌ت به‌م
مه‌سه‌له‌یه .

پِیغه‌مبه‌ر (ﷺ) سه‌رزه‌نشتی هه‌رزه‌کارانی ده‌کرد به‌ به‌بی که‌م و زیاد ، هه‌روه‌ها
پله‌ی سه‌رزه‌نشتکردنه‌که‌ش وه‌ک یه‌ک نه‌بوو ، به‌لّکو جیاواز بوو به‌ پِیی پله‌ی
هه‌له‌که‌ و ترسناکیه‌که‌ی ، ئایه‌ خاوه‌نه‌که‌ی سووره له‌سه‌ر هه‌له‌که‌ی یاخود تۆبه‌ی
کردوو ؟ ئایه‌ به‌ هه‌له‌ ته‌نجامی داوه‌ یان به‌ ته‌نقه‌ست ؟ پِیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له
په‌روه‌ده‌کردنی هه‌رزه‌کاراندا ره‌چاوی زۆر شتی ده‌کرد، له‌ سه‌رزه‌نشت کردنی (

معاذ بن جبل) (خودا لیبی رازی بیټ) ، که لاویکی تازه پیگه‌یشتبوو نوێژی به خزمه‌کانی ده‌کرد ، نوێژه‌که‌ی درێژ‌کرده‌وه ، پیغه‌مبهر (ﷺ) پیتی فهرموو : ((ته‌وێت فیتنه دروست بکه‌یت))^(۵) ، له‌سه‌ر هه‌له‌که‌ی (معاذ) بیده‌نگ نه‌بوو هه‌روه‌ها زۆریش له‌وه زیاتر له‌ سه‌ری نه‌چوو .

هه‌ندی جار بیده‌نگ ده‌بوو به‌لام توپه‌ی به‌ ده‌موچاویه‌وه به‌دی ده‌کرا ، له‌وانه ، دایکه عائیشه (خودا لیبی رازی بیټ) ده‌یگێژته‌وه که ر‌اخه‌ریکی خنجیلانه‌ی ک‌ری بوو ، وینه‌ی تیدا بوو کاتئ پیغه‌مبهر (ﷺ) ((بینی له‌سه‌ر ده‌رگا که ر‌اوه‌ستاو نه‌هاته ژوره‌وه ، ده‌لئ به‌هۆی ده‌موچاویه‌وه زانیم که توپه‌یه ، و وتم : تۆ به‌ له‌لای خوداو پیغه‌مبهره‌که‌ی ده‌که‌م ، چ خه‌تایه‌کم کردووه ؟ فهرمووی : ئه‌م ر‌اخه‌ره چیه ؟...))^(۶)

وه هه‌روه‌ها جاریکیان پیغه‌مبهر (ﷺ) به‌ توندی سزای (اسامه) ک‌وری (زید دا) (خودا لیبی رازی بیټ) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی داوای شه‌فاعه‌تی کردبوو له‌ به‌رامبهر جئ به جئ کردنی هه‌دیك له‌ هه‌ووده‌کانی خودای گه‌وره ، کاتئک هه‌ندیك هه‌لک هینایان بۆ نیویه‌ندی کردن له‌ نیوان خۆیان و پیغه‌مبهردا (ﷺ) ، به‌وه‌ی که داوا بکات که

(۵) (رواه الشيخان وأحمد)

(۶) (رواه البخاري (۲۱۰۵) ، ومسلم (۵۶۵۵) .

دهستی ژنیکی مهزومی نهبریتهوه که دزیکردبوو ، پیغه مبهەر (ﷺ) توردهبوو لی
و فهرمووی : ((تایه شه فاعهت بۆ هه دیک له هه ده کانی خدا ده کهیت)) (٧)

رِیگای شه شه م: برِوا به خۆ بوونیان پی بد ریت

ته گهر گازنده ی ئه وه بکهین که مندالان و تازه پیگه یشتوان به که می برِویان به
خۆیان ههیه و به راوردی بکهین له گهڵ برِوا به خۆبوونی مندالانی رۆژئاوا و توانایان
له ده برِپینی ههسته کانیان، له گهڵ ئه وه ی که زۆریک له مندالانی ئیمه ئه م شته
باشه یان له ده ستداوه ، ئه م به راودکردنه داوامان لی ده کات که په نابهینه بهر
قوتابخانه ی پیغه مبه رایه تی بۆ چاره سه ری ئه م نه خۆشییه به شیوه ی کرداری .

برِوا بوونی مندالێ که ی من و تۆ به خۆی له وه وه سه رچاوه ده گریت که رِیز له خۆیان
و ههسته کانیان بگرن، له گهڵ زانینی گرنگیه که ی ، به لām چۆن هه ست به مه ده که ن
له کاتی که دا زۆربه ی کات ئیمه وای لی ناکهین که هه ست به گرنگی و رِیز بکه ن .

تایه ئیمه رِیگامان داوه به مندالێ کافمان ههسته کانیان ده برِپن ، به تاییه ت له و
مه سه لانه ی که تاییه تن به خۆیان؟ یاخود به پیچه وانه وه سه رکوتکردن و بوغز
و گوینه دان پینان پیشکه شیان ده کهین، ئه مانه هه مووی زۆر بلاوه له ناو

(٧) (صحيح). أخرجه البخاري (٢ / ٣٧٧ - ٣٧٨ ، ٤ / ٢٩٥ - ٢٩٦) ومسلم (٥ / ١١٤) .

زۆربه ماندا ، وهك ئەوهى هەندىك له لىكۆلئىنەرەوان ناويان ناوه (رۆشنىبرى بى دەنگ كردن) .

كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) پەرداخىك شىرى دەخوارد له لای راستىهوه مىر مندالىك دانىشتبوو له لای چهپىشيهوه پياويكى به تەمەن ، به مندالەكەى فەرموو: ((ئايا رىگام دەدەيت كە بىدەم بەوانەى لای چهپ، مندالەكە ووتى: نەبە خودا بەشى خۆم له تۆنادەم بە كەس ، پىغەمبەر (ﷺ) له لای راستهوه دەستى پىكرد))^(۸)

ئەم چىرۆكە چوار ئاماژەى پەروردهى تىدایە سەبارەت بە گەشەى ریز له خۆگرتن و هەست بە گەنگىه كەى له لای مندال:

یهكەم : مندالىكى بچوك چۆن گەيشتووتە ئەو شویئە كە له لای پىغەمبەرەوه (ﷺ) دانىشتووه، تەنانت له لای راستىشيهوه راستەوخۆ ، كە باشتىن شویئە كۆرەكەىە له كاتىكدا كەسانى بەتەمەنىش ئامادەبونە ؟

دووهم : چ بڕوا بە خۆبوونىك گەشە دەكات كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) داواى رىگا پىدان دەكات له مندالىكى بچوك كە له مافى خۆى دابەزىت لەوهى كە له پاش

(۸) متفق عليه أخرجه البخاري في: كتاب الشرب والمساقاة .

پيښه مېهر (ﷺ) وه خواردنه وه بخوات، و رپښگا بدات که سانی لهم به ته مه نتر
خواردنه وه که بخون، له کاتيځدا ته مه مهسه له يه کی گه وره و بنچينه يی نيه ؟

سپيښه م : بړوا به خوښوون له دهر وونی مندالانی قوتابخانه ی پيښه مېهرايه تيدا چوڼ
گه یشته و ته ټه و ټاسته ی که ره فزی دا وایه ک بکه ن که له لایه ن پيښه مېهروه وه (ﷺ)
دهر چوه ؟

چوارهم : (کردار) زوتر په پیام ده گه يه نيټ تا کو (گووتن) له پەرورده کردندا ههر
بویه وهر گيږ (راوی) ده لئ: (دهستی کرد به دابه شکردن له لای راستيه وه) به واتا
په رداخه شیره که ی دا به منداله که بۆ ټه وه ی هه ست بکات که رازی بووه به
بیانووه که ی و رپښليگيړاوه.

له قوتابخانه ی پيښه مېهرايه تيدا مهسه له که ته نیا کورت نه کراوه ته وه له هه سترکردنی
هه رزه کاران به گرنگی و رپښ به لکو بړوا به خو بوونیان گه شه ی ده کرد له ټه نجامی
ټه زمونی کرداریدا ، ټه مه یش به وه ی که به رپرسياريه تی گونجاویان پيښه دان به
شيوه يه ک که له گه ل توانایاندا بگوښيټ .

ټا ټه وټا (معاذ بن جبل) (خودا ليی رازی بيټ) نوپښ به خه لکی ده کات تازه
پيښه یشته وويه کی بچووک بووه، چونکه ټه م کاره گونجاو بوو له گه ل توانایدا ، ټه ویش

(اسامه بن زيد) (خودا لىي رازى بيټ) سهرکردايه تى سوپايه ك دهكات كه گه وره هاوه لانى تىدايه له كاتيكا ته مهنى له حه قده سال تىپه رى نه كردبوو ، بۆچى ؟ بۆ ئه وهى بروابه به خزىونيان گه شه بكات، كۆمه لگا قازانجيان لى بكات ، له پيش ئه مانه يشه وه (عه لى كورپى ئه بى تاليب) (خودا لىي رازى بيټ) له جىگا كه ي پىغه مبهردا (ﷺ) ده خه ويټ له شه وى كۆچدا ، ئه مه بهرپرسىاريه تيه كى گه وره يه ، پىويستى به قاره مانىه تى و قوربانى دانه .

به لام له رۆژگارى ئه مپروماندا زۆربه مان متمانه مان به مندالان نيه ، و هيچ بهرپرسىاريه تيه كيان پى ناده ين ته نانه ت بچووكش بيټ .

ريگاي هه وته م : ئاراسته كردنيان بۆ هه لسوكه وتى باش

مندال پىويستى به ئاراسته كردنه چونكه تاكو ئىستايش ته زمونيان كه مه ، ههر بۆيه پەرورده کردنى پىغه مبهرد (ﷺ) بۆ مندالان راوه ستاو بوو له سه ر ئاراسته كردنيان بۆ هه لسوكه وت و ره وشتى باش .

له وانه ووته كه ي بۆ (حسن بن على) (خودا لىي رازى بيټ) كه مندال بوو: ((خوت به دوور بگره له و شتانه ي كه گومانايين بۆ ئه و شتانه ي كه گوماني تىدا نيه ،

چونکه راستی دلنیا بیه ، و درۆ دوودلی و پاراپیه)) ^(۹)، هه‌سه‌ن له‌به‌ری کرد چونکه ئهم ووته جوانه به ناخیدا رۆچوو بوو له کاتی منداڵیدا، هه‌روه‌ها فەرمووده‌که‌ی (ﷺ) بۆ (ابن عمر) (خودا لیی رازی بیّت) له کاتی‌که‌دا منداڵی‌کی بچوک بوو: ((وا له دنیا‌دا بژی که نامۆی یاخود ریتیواری)) ^(۱۰)، یان ووته‌که‌ی (ﷺ) بۆ (عمر بن ابی سلمه) که منداڵ بوو ، که بینی ده‌ستی به‌ناو قاپه‌ی ناخواردنه‌که‌دا ده‌سورینیّت پیی فەرموو: ((ته‌ی منداڵ ناوی خوا به‌یینه، و به‌ده‌ستی راست بخۆ، و ته‌وه بخۆ که له پێشته‌وه‌یه)) ^(۱۱)

به‌داخه‌وه بایه‌خدا‌نی دایک و باوک به‌ خو‌وره‌وشتی باشی منداڵه‌کانیان هه‌ندی جار ده‌گاته خالی سفر، ده‌بینن منداڵه‌کانیان زۆر دوژمنکارانه‌و توندوتیژ هه‌لسوکه‌وت ده‌که‌ن له‌گه‌ڵ هاو‌پێ‌کانیاندا که‌چی ئامۆژگاریان ناکه‌ن، یان دا‌پرا‌ون که‌چی ئاراسته‌یان ناکه‌ن، ته‌مانه و چه‌ندین هه‌لسوکه‌وتی تر پێ‌ویستی به‌چاره‌سه‌رکردن هه‌یه .

^(۹) (رواه الترمذي و صححه الألباني في إرواء الغلیل في تخريج أحاديث منار السبیل) (۱۲)

^(۱۰) (رواه البخاري ۶۴۱۶)

^(۱۱) (متفق عليه أخرجه البخاري (۳ / ۴۹۲) ومسلم (۶ / ۱۰۹))

رِیْگای هه شته م: خه لاتکردن له سه ر کاری باش

له گه ل ئاراسته کردن بۆ هه لسوکه وت و پره وشتی باش پیویسته خه لات بکرین کاتیك کاریکی باش ئه نجام ده ده ن یان پره وشتیکی باشیان لیّ ده بینریت، ئه مه یش ده بیته هوی خۆشه و یستکردنی کار و پره وشتی باش له لایان .

له هه ردوو سه حیحی بوخاری و مسلم دا هاتوو ، له (ابن عباس) وه له چیرۆکی مانه وهی له لای پیغه مبه ر (ﷺ) ، ووتی: ((پیغه مبه ر (ﷺ) رۆشت بۆ ده س به ئاوگه یانندن منیش ئاوم بۆ ئاماده کرد، فه رموی: ((کیّ ئه مه ی ئاماده کردوه؟)) پیّم ووت، فه رموی: ((خوایه شاره زایکه له ئاین و له راقه کردن))^(۱۲) ، ئه م دووعا گه وره یه خه لاتیکه له به رامبه ر ئه نجامدانی کاریکی باشدا که (ابن عباس) ئه نجامی دابوو، که ده بیته هوی ئه وهی که هه لسوکه وتی باش له لای ئه م منداله خۆشه و یست بیّت . هه روه ها پیغه مبه ر (ﷺ) هه لسوکه وتی (جعفر بن ابی طالب) (خودا لیّی رازی بیّت) پیّ باش بوو، هه ر بۆیه فه رموی: ((له من ده کات له شیوه و پره وشتدا))^(۱۳)

^(۱۲) (متفق علیه. رواه البخاري ۱۴۳ ، ومسلم ۶۵۲۳)

^(۱۳) (البخاري (۲۶۹۹)).

کاتیڤک پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌لسوکه‌وتیڤکی باشی بینیی له‌ تازه‌پیڤگه‌یشتویه‌کی بچووک به‌ناوی (معاذ بن جبل) (خودا لێی رازی بیټ)، شه‌ویش شه‌وه‌ بووکه‌ زۆر سووننه‌تی شه‌نجام ده‌دا و هه‌زی له‌ کۆری پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو ، فه‌رمووی: ((معاذ من خۆشم ده‌وێت له‌ به‌ر خوا...))^(١٤) شه‌م فه‌رمووده‌یه شه‌بیټ چهند کاریگه‌ری به‌جیه‌یلا بیټ له‌سه‌ر ده‌روونی معاذ .

زۆریه‌ک له‌ ئیمه‌ له‌ رۆژگاری شه‌م‌پۆماندا ده‌بینین که‌ منداڵه‌که‌مان کاریڤکی باش شه‌نجام ده‌دات یان ره‌ه‌شتیڤکی باش ده‌کات ، که‌چی شه‌م کاره‌ی لا خۆشه‌ویست ناکه‌ین ، چونکه‌ له‌و ب‌روایه‌دا یین که‌ کاریڤکی سروشتی شه‌نجامداوه‌، به‌لام سزای ده‌ده‌ین شه‌گه‌ر بیټو شه‌و خووره‌ه‌شته‌ له‌ده‌ست بدات : بۆ نمونه‌ : ر‌یزگرتن له‌ گه‌ره‌کان ، سه‌رکه‌وتن له‌ خویندندا ، پار‌یزگاری کردن له‌ نوێژه‌کان ، به‌خشین ، ده‌ستپاکی هتد .

ر‌یڤای نو‌یه‌م : خۆشه‌ویستی و باشیان پ‌یشان ب‌ده‌ن

یه‌که‌م : پ‌یشان دانی خۆشه‌ویستی و سۆز .

(١٤) (رواه النسائي وصححه الألباني في صحيح وضعيف سنن النسائي) (١٣٠٣) وانظر: صحيح الطحاوية)

مىندالان پىيۋىستىيەكى زۆريان ھەيە بەۋەدى كە ھەست بە خۆشەويستى و سۆز و قبول كوردنى دايك و باوك بكنە ، ئەم كارە بەيەكى لى گىرنگىر تىن پىداويستى مىندال دەژمىرەيت، كە بەلەدەست دانى دەبىتتە ھۆى دروست بوونى كىشە لى بنيادنانى دەروونى مىندالدا، پىيغەمبەر (ﷺ) ئەم لايەنەى دەروونى مىندالانى تىر دەرکرد، لى صەحىحى بوخارىدا ھاتوۋە ، كە پىيغەمبەر (ﷺ) (حسن بن على) (خودا لىتى رازى بىت) دىنا بەسنگىيەۋە كاتىك كە مىندال بوو پاشان دەيفەرموو : ((خوايه من خۆشم دەۋىت و تۆش خۆشت بوۋىت، ۋە خۆشت بوۋىت ئەو كەسەى كە خۆشى دەۋىت))^(۱۵) ، ، كاتىك (اقرع بن حابس) ھاتە ژورەۋە بۇ لاي پىيغەمبەر (ﷺ) بىنىي و ماچى ھەسەن و ھىسەن دەكات ، (اقرع) ۋوتى : مىندالەكانت ماچ دەكەيت ؟ من دە مىندالە ھەيە ھەرگىز ھىچيانم ماچ نەكردوۋە، پىيغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى : ((من چى بكنەم كە خودا بەزەيى لى دلدا دەرکردوۋە)^(۱۶).

پىيغەمبەر (ﷺ) چەند بەخىۋكەرىكى داناو ژىر بوۋە كاتىك كە ۋەللامى پرسىيارەكە سەيرەكەى (اقرع بن حابس) دەداتەۋە ، كورتىيەكەى رەھم و سۆزى نىيە ئەو كەسەى نەرمونىيان نەبىت لى گەل مىندالاندا و خۆشەويستىيان بۇ دەرپنەپرەيت ، ئەمە ئەو

^(۱۵) رواه البخاري (۵۸۸۴)

^(۱۶) متفق عليه أخرجه البخاري في: كتاب الأدب: ومسلم (۷۲۵/۱).

به‌زه‌یه‌یه‌که پيځه‌مبه‌ر (ﷺ) وريامان ده‌کاته‌وه له‌وه‌ی که نابیت له ده‌ستی بده‌ين، ده‌فه‌رموویت : ((له ئيمه نيه هه‌ر که‌س به‌به‌زه‌ی نه‌بیت له گه‌ل منداڵه‌کاناندا))^(١٧)

، ئه‌م به‌زه‌یی و سۆزه‌ بوو وای له پيځه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد که بگري‌ت به‌سه‌ر (ابراهیم)ی کوریدا کاتی‌ک که مرد، و فه‌رمووی ((چاو فرمی‌سک ده‌ري‌ژي‌ت و دليش ته‌نگ ده‌بیت و هي‌چيش نا‌لين جگه له‌وه‌ی که خوا پي‌ی رازيه، من به هوی دا‌برام ليت ئي‌براهيم د‌لته‌نگم))^(١٨)

چی تي‌زبوونی‌کی په‌روه‌رده‌ی و ده‌روونی‌ه کاتی‌ک هه‌سه‌ن و حوسین گو‌ییان لی ده‌بیت که پيځه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌بارهيان ده‌فه‌رموویت: ((ئه‌مانه ره‌یحانه‌کانی من له دونیا))^(١٩)

له به‌رامبه‌ريشدا چ ب‌ب‌ه‌ش بوونی‌کی سۆزداري و چ هه‌له‌یه‌کی په‌روه‌رده‌یه‌یه که هه‌ندی‌کمان پي‌ی هه‌ل‌ده‌ستين به‌وه‌ی راده‌که‌ين له‌وه‌ی که خۆشه‌ويستيمان بۆ

(١٧) رواه أحمد ٦٧٣٣ تعليق شعيب الأرنؤوط : صحيح والترمذي ١٩١٩ ، تحقيق الألباني : صحيح ، الصحيحة) ٢١٩٦

(١٨) رواه البخاري (٨٥).

(١٩) رواه البخاري (٣٧٥٣).

مندالە کافان دەرپرپن به بیانوی ئەوەی که ئەم کارە دەبێتە هۆی بەنازبوونیان،
یاخود ئەمە شایەن بە پەرورده کردنى پیاو و ئامادە کردنى نیه بۆ ژيان.

دووهم : نەرم و نیانی و یاری کردن و ڕاکێشانی دلایان .

به هوى رەچاو کردنى ئەم بوارانەو بووکه وای له پیغەمبەر (ﷺ) کرد رۆژیکیان زۆر
له کړنووشدا مینیتتەو، له کاتی کدا نوێژی به موسولمانان دەکرد ؟ بۆچی ؟ چونکه
مندالێکی بچووک که هەسەنى کورپی عەلى بوو سەرکه وتبوو سەر پشتمى ، هەزى
نەدەکرد چیژوهرگرتنى مندالە که بشیوینیت، له پاش نوێژ به خەلکە کهى
فەرموو: ((ئەم کورە سوار مەلم ببوو پیم ناخۆشبوو پەلەى لیبکەم)) (٢٠)، پرسىاریک
چى رپوودەدات ئەگەر ئەم هەلۆیستە له گەل یەکیک له پیشەواکانى ئەمپۆرى
مزگەوتدا رپوودات ؟ چى دەکات ؟ یاخود نوێژ خوینان چى دەلین ؟ ئەگەر ئەویش
شوین پیتی پیغەمبەر (ﷺ) هەلبگریت و کړنوشە که درێژبکاتەو وەک
رەچاو و کردنی بۆ مندالە که بچووکە ؟

ئەوانە هەلۆسوکەوتى پیغەمبەر (ﷺ) بوو له گەل مندالاندا تەنانت له نوێژیشدا ،
بەلام ئیمە گالتە و گەمە له گەل مندالە کافاندا ناکەین تەنانت له دەرەوہى

(٢٠) (رواه أحمد ١٦٠٧٦ تعليق شعيب الأرنؤوط : إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين غير أن صحابه لم يخرج له سوى النسائي: والنسائي (١٤١))

نوښه کانش، ((رږژيکیان پیغه مېهر (ﷺ) زوبانی ده رکړد بو منداليك به شيويهك
منداله که سورای زوبانی یینی))^(۲۱)

هه ندی جار به هه ندی مندالی ده فهرموو (ﷺ): ((کی پیشېرکیم بو بکات ته وه و
ته وهی پی ده ده م))^(۲۲)، بیگومان باش بوون و یاری کړدن له گه ل مندالاندا
کاریگه ری په روه دهی گه وره ی ده بیټ له سهر د هروونیان و ده بیټه هو ی ته وهی
لایه نگریان هه بیټ بو ته و که سه ی که سوزیان پی ده ده دن، هه روه ها ته و شته ی له
ته مانه ی قبول ده که ن له که سانی تری قبول ناکه ن .

رېگای دهیه م: دادگه ری بوون له نیوان منداله کاندا

مندال زور هه ستیاره به رامېهر به جیاوازی کړنی دایک و باوک له نیوانیاندا،
زوریك له کیشه و گرفته کانی نیوان خوشك وبراكان هوکاره سهره کیه که ی نادادگه ری
دایکو باوکانه له نیوانیاندا.

^(۲۱) رواه ابن حبان قال الألباني في "السلسلة الصحيحة" ۱ / ۱۱۰: رواه أبو الشيخ ابن حبان في "كتاب
أخلاق النبي صلى الله عليه وسلم و آدابه" (ص ۹۰) من طريق محمد بن عمرو عن أبي سلمة عن أبي
هريرة به. قلت: وهذا إسناد حسن.

^(۲۲) رواه أحمد .

ترسی له ده‌ستدانی خۆشه‌ویستی دایک و باوک پاشان گۆرینی ئەم خۆشه‌ویستیه بۆ یه‌کیك له من‌دالە‌كان پال به من‌دالە‌کانی تره‌وه ده‌نیّت که هه‌لسوکه‌وتی دوزمن‌کارانه‌یان هه‌بیّت به‌رامبه‌ر ئەو براهیه‌یان ، هه‌ر وه‌ك ئەوه‌ی که به‌سه‌ر براهیانی یوسف داهاات (علیه السلام) کاتیك به هه‌له تومه‌تباری باوکیان کرد به‌وه‌ی که یوسفی (علیه السلام) له‌وان زیاتر خۆش ده‌ویّت و ووتیان: ﴿لُيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيَّ أَيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ﴾ (٢٣).

واته : بێگومان یوسف و براهی بۆ خۆشه‌ویسترن له ئیمه به‌لای باوکمانه‌وه له کاتی‌کدا ئیمه کۆمه‌لیکی به‌وزه و تواناین .

ئەم هه‌سته پێش‌ه‌ویان ده‌کات بۆ گرتنه‌به‌ری هه‌لسوکه‌وتی دوزمن‌کارانه به‌رامبه‌ر به‌ براهیه‌یان ، وه‌ك ده‌لێن: ﴿اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُهُ أَيْكُمُ﴾ (٢٤) واته : (هه‌ندیکیان ووتیان) یوسف بکوژن یا فری بده‌نه زه‌ویه‌کی دوور (ئهو کاته) سه‌رنجی باوکتان ته‌نیا بۆ لای ئیوه ده‌بیّت . ، پالنه‌ریان ئەوه بو که له پاش له ناو‌بردنی یوسف (علیه السلام) خۆشه‌ویستی و بایه‌خ پێدانی باوکیان به‌ده‌ست ده‌هیئن.

(٢٣) یوسف: (٨)

(٢٤) یوسف: (٩)

باوکیك ده‌گێڕپته‌وه كه دوو كورپی له گه‌ڵ خۆیدا برد بۆ ده‌روه‌ی ماڵ له‌م سه‌ردانه‌دا ته‌ماشای فیلمیكی درێژیان كرد، له‌م ماوه‌یه‌دا كورپه‌ بچوكه‌كی كه ته‌مه‌نی (٨) ساڵ بوو خه‌وی لێده‌كه‌وێت، باوكی منداڵه‌كه‌ داده‌پۆشی‌ت به‌ خۆشه‌ویستییه‌وه، له‌ پاش ته‌واو بوونی دانشتنه‌كه‌ باوكی منداڵه‌كه‌ی هه‌ڵده‌گریت بۆ ناو سه‌یاره‌كه‌ی، له‌ كاتێ گه‌رانه‌وه‌یان بۆ ماڵه‌وه‌ كورپه‌ گه‌وره‌كه‌ی زۆر بێده‌نگ و مات بوو، باوكه‌كه‌ پرسیا‌ری لێ‌كرد سه‌باره‌ت به‌ سوود و هه‌رگرتنی له‌ فیلمه‌كه‌و چی‌ژ بێنینی لێی، باوكه‌كه‌ سه‌ری سو‌رما له‌ وه‌لامی كورپه‌كه‌ی كه‌ په‌یوه‌ندی به‌ پرسیا‌ره‌كه‌ی ئه‌مه‌وه‌ هه‌ر نه‌بوو: ئایه‌ منیش به‌ سۆزه‌وه‌ داده‌پۆشی و هه‌لم ده‌گریت بۆ ناو سه‌یاره‌كه‌ ئه‌گه‌ر منیش ب‌خه‌وتمايه‌ له‌ كاتێ ته‌ماشاكردنی فیلمه‌كه‌دا؟

هه‌ربۆیه‌ كاتێك باوكی (نعمان بن بشیر) دیت بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌یه‌وێت پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بكات به‌ شایه‌ت له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی به‌ كورپه‌كه‌ی (نعمان)ی داوه‌، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پێی ده‌فه‌رمووی‌ت: ((ئایه‌ ئه‌وه‌ی به‌ ئه‌مت داوه‌ به‌ هه‌مان شیوه‌ به‌وانی ترشت داوه‌؟ ووتی: نه‌خێر، فه‌رمووی: (له‌ خوا بترسه‌ و له‌ نیوان

مندالە که کانتدا داد گه ربه)) (٢٥)، وه له گێڕانه وهیه کی تر دا هاتوه، فهرمووی: ((من شایه تی له سهر ته مه ده ده م من شایه تی له سهر خراپه ناده م)) (٢٦)

رِیْگای یانزه م : پەرورده کردن به پِشِهنگ

زۆر گرنگه له لای مندالان ئه وهی که به شیوهی تیوری داوای لێ ده کریت، بیینی دایکوباوکی یان ماموستاکهی به شیوهی کرداری جێ به جێی ده کهن له سهر ئهرزی واقع.

پِشِهنگ بوونی پەروردهیی له گرنگترین رِیْگاکانی بهرنامهی پِیْغه مبهرایه تیه له پەرورده کردنی مندالان و ههرزه کاراندا ، هه موو لایه نه کانی ژیا نی (ﷺ) ره وشت جوانی بووه، ههروهک خودای گه وره ده فهرموویت: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (٢٧) واته : سویند به خوا به راستی له پِیْغه مبهری خوا دا (ﷺ) بۆ ئیوه ههیه سه رمه شقی و پِشِه وایه تی چاک بۆ که سی به هیوای خوا (پاداشتی) پۆژی دوایی یه وه زۆر یادی خوا ده کات .

(٢٥) رواه البخاري (٢٥٨٧)

(٢٦) (أخرجه مسلم والنسائي (٢ / ١٣٢) وأحمد (٤ / ٢٦٨)).

(٢٧) (الأحزاب: ٢١).

ئەو ژيانەى بە شىۋەىيە كى نەيتى نەبوو كە تەنيا كەسانى تايبەت بيبينن، بەلكو بە شىۋەىيە كى تاشكرابوو ، مندالان و گەورەكان دەيان بينى.

چ پەرورده کردنىك لەمە تەواوترە، كە مندالايكى بچوك وەك (ابن عباس) (خودا) لىي رازى بيت) پيشەنگە كەى (ﷺ) ((دەبينى لە نيوەى شەودا هەلدەستى و دەستنويز هەلدەگريت و شەو نويز دەكات)) (٢٨)، ئەمە هەلويسى کردارىيە و مير مندالايك پەرورده دەكات لە سەر دلسوزى بۆ خودا و لە خودا ترسان و نزىك بوونەو لە خودا بە هوى نويزەو ، بەبى ئەوەى پەرورده كار يەك ووشە قسە بكات بەلكو مندالە كە خوى هەستى بەمە کردوو.

لەم رۆژگارە دا زۆربەى پيشەنگەكان و كەسايەتییە بەناوبانگەكان لە ئەستىرهكانى هونەر و گۆرانى و وەرزش گونجاو نين و ناتوانن ئەم نەوئەى پەرورده بکەن لە سەر بنچينەىيە كى راست و دروست، چونكە هەلسوكەوتى خويان جياوازه لەوەى كە بانگەشەى بۆ دەكەن، هەر بۆيە زۆر پيويسىستە لە سەر خەلكى ژيانى پيغەمبەر (ﷺ) بکەنە پيشەنگ و دووبارە پيشانى تازە پيگەيشتوانى بدەنەو، بە شىۋازيكي سەرنجراكيش، لەگەڵ رەچاوکردنى دەرکپيکردنى ئەم نەوئەى.

وصلی الله على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين

باسى دووهم

۱۳۰ رِيْگا

بۆ پەرورده كِرْدَنِي مَنْدَاڤَن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده ، الصلاة والسلام على من لا نبي بعده . أما بعد :

پەرورده کردنی مندال هونەر و لیژانی خۆی ههیه، به لām به داخه وه که میکی کهم له خه لکی به جوانی دهیزانن ، ده باره ی پەرورده کردنی مندال دهیان کتیی کورت و درێژ نووسراوه، و یستمان باسیکی کورتی هه ندی له و کتیبانه بکهین و ریکی بکهین له شیوه ی چهند بیریکی به سودا، بۆ ئه وه ی دایکان و باوکان و پەرورده کاران سوودی لی وهر بگرن له پەرورده کردنی منداله کانیاندا به شیوه یه کی باش .

بیر و باوهر

۱- منداله کهت فیروی وشه ی (یه کتاپه رستی) بکه له گه ل هه موو ئه و شتانه ی که (یه کتاپه رستی) ده بخوازی و ئه وانه شی که ره دی ده کاته وه، (لا إله) ره تی هه موو په رستراویک ده کات جگه له الله ، (إلا الله) دانپیدانان به خوایه تی خوی گه ورده ا به ته نها.

۲- با منداله کهت بزانی و بۆچی دروست کراوین ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له گه ل رینمایی کردنی سه باره ت به واتا فراوانه که ی په رستن .

۳- زياده رەوى مەكە لە ترساندننى لە ئاگر و سزا و توورەبوونى خودا، بۆ ئەوھى نەكا ھەركات باسى خواى گەورە كرا لە بىرى خۆيدا بىبەستىتەوھ بە وێنەى ترسناكەوھ.

۴- واى لىبكە كە خوداى گەورەى زۆر خوشبووئىت ، چونكە ئەوھ خواى گەورەيە كە دروستى كرديين و رزق و نان و ئاومان دەدات و كرديينى بە موسولمان .

۵- وورىاى بكە لەوھى كە كارى ھەلە نەكات كاتىك كە بەتەنيا بىت چونكە خواى گەورە دەبينىت لە ھەموو بارەكاندا .

۶- زۆر ئەو دەستەواژانە بەكار بەيئەكە زىكرى خوداى تىدايە وەك (بسم الله) لەكاتى نان خواردن و چوئە مال و ھاتنە دەرەوھدا، و (الحمد لله) لەكاتى تەواو بوون لە نان خواردن، و (سبحان الله) لەكاتى سەرسورپماندا، ئەمانەو دەستەواژەكانى ھاوشىوھى ئەمانە.

۷- كەسايەتى پيغەمبەر (ﷺ) لە لای مندا لەكەت خوشەويستكە ئەويش بە باسكردنى ھەنديك لە رەوشتە جوانەكانى و ھەنديك لە چىرۆكەكانى ژيانى پيغەمبەر (ﷺ) بۆ بخوئەوھ، و ھەركات ناوى پيغەمبەر (ﷺ) ھيئا درودى خواى بۆ بنيرە.

۸- له بیریدا مهسه لهی قهزاقه دهر بجینه، پیی بلّی ههرشتی خودا ویستی له سهر بیت توه ده بیت و ههرچی ویستی له سهر نه بیت نابیت .

۹- مندالّه کهت فیّری شهش پایه کهی باوهڤ بکه (واته : باوهڤهینان به خوا و فریشته کان و کتیبّه ئاسمانیه کان و پیغه مبهران و رۆژی دواپی و قهزا و قه دهر) .

۱۰- هه ندیّ پرسیاری ئاراسته بکه سه بارهت به بیروباوهڤ، وهك : کیّ پەرورده گارته؟
تاینت چیه ؟ کیّ پیغه مبهرته (ﷺ) ؟ ئیمه بۆ دروست کراوین ؟ کیّ رزق و رۆزیمان ده دات و خواردن و خواردنه وه مان پیّ ده به خشیت و شیفای نه خوشه کانمان ده دات؟ بهش و جوړه کانی یه کتاپه رستی چین؟ هاوهلّ بریاردان (شیرک) و بیباوهڤی (کوفر) و دوو رووی (نفاق) چین؟ چاره نووسی ههریهك له هاوهلّ بریاردهڤ (مشرک) و بیباوهڤ (کافر) و دوو روو (منافق) چیه؟ وه چهن دین پرسیاری تریش، پاشان ته گهر وهلامه کهی نه زانی یان بههله وهلامی دایه وه، تو به شیویه کی راست و دروست پیی بلّی .

په رستن

۱۱- مندال له كېت فيري پيښ پايه كې ئيسلام بكه . (واته: شايه توومان و نوټ كړدن و زه كاتدان و پوژووگرتن و حه ج كړدن) .

۱۲- مندال له كېت رابهيښه له سهر نوټ كړدن : پيغه مبهري خوا ﷺ فرمويده تي :

((مُرُوا أَبْنَاءَكُمْ بِالصَّلَاةِ لِسَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرِ))^(۱) واته : فرمان بكه
به مندال كانتان به نوټ كړدن له ته مه ني حوت ساليه وه، وه له ده ساليده لپيان
بدن له سهرى (به لام ليدانيكي سو ك بيت نه ك برينداركه ر)

۱۳- مندال له كېت له گه ل خوتدا ببه بۆ مزگه وت، و فيري چوني تي ده ست نوټ
هه لگرتي بكه .

۱۴- فيري ئادابي مزگه وتي و پيروزي مزگه وت و پيرليگرتن له مزگه وتي بكه .

۱۵- رابيهيښه له سهر پوژووگرتن، بۆ ئه وه ي له كاتي گه وره بووندا ئاسان بيت
له سهرى .

^(۱) صحيح: أخرجه أحمد في المسند (٦٧٥٦)، واللفظ له، أبو داود: كتاب الصلاة، باب متى يؤمر الغلام بالصلاة (٤٩٥)، وقال الألباني في صحيح أبي داود: صحيح.

۱۶- مندالە کهت هان بده بۆ له بهرکردنی سورهته کورتهکانی قورئان ، له گهڵ
 فهرموده کانی پیغه مبهەر (ﷺ) و زیکره راسته کان به پیی توانا .

۱۷- له کاتی پیشکهوتنی له له بهرکردندا خهلاتی بکه، ئیبراهیمی کورپی ئه دههم
 فهرمویهتی: باوکم پیی و وتم: کورپه کهم به دواى فهرموده دا بگه پى و فیرى ببه، ههر
 کاتیك فهرموده یه کت بیست و له بهرت کرد درهه میکت بۆ ههیه، ئیبراهیم
 ده فهرموی: له سه ر ئه مه دهستم کرد به داواکردن و فیربونی فهرموده .

۱۸- مندالە کهت بیزار و هیلاک مه که به زۆر له بهرکردن، بۆ ئه وهی ئه و شته وه کو
 سزایه ک تی نه گات، و وای لی بی ت رقی له له بهرکردنی قورئان بی ت .

۱۹- بزانه که تو پیشه نگی ت بۆ مندالە کهت ، ئه گهر په رسته کانت دوا خست یان
 ته مه لی ت تییدا کرد و به گران هه ستای به راپه راندنی ئه مه کار ده کاته سه ر
 مندالە کهت و به قورسی په رستن ئه نجام ده دات، و ته نانه ت لیی راده کات.

۲۰- مندالە کهت رابه ی نه له سه ر به خشین و خیرکردن ، هه ندی جار له پیش چاوی
 ئه ودا ببه خشه، یان پارهی بده ری با بیبه خشی ت به هه ژاران ، له وهش چاکتر ئه وهیه
 هانی بدهیت له و ماله تاییه تیه ی خۆی ببه خشی ت که پاشه که وتی کردووه .

رَقُوشَت

۲۱- ته گهر دته ویت منډاله که ت راستگو بیت ، تووی ترس له دهر وونیدا مه روینه .

۲۲- یه که مجار تو راستگو به ، تاكو منډاله که ت له تووه فیړی راستگوویی بیت .

۲۳- فزلی راستگوویی و دهست پاکی بو پروون بکه ره وه .

۲۴- دهست پاکی منډاله که ت تاقیب که ره وه به بی ته وهی ههستی پی بکات .

۲۵- منډاله که ت رابهینه له سهر نارامگرتن و په له نه کړدن ، ته مهش له ریځگه ی رابهینانی له سهر رږژوو یان ته نجامدانی هندیك کاروبار که پیویست به نارامگرتن و له سه رخویی دهکات .

۲۶- دادپه روه به له نیوان منډاله کانتدا ، چونکه ته وه چاکترین ریځگا (وه سیله) یه که منډال فیړی ره وشتی دادپه روه ری دهکات .

۲۷- منډاله که ت رابهینه له سهر خوره وشتی (خونه ویستی) ، ته مهش له ریځگه ی هه لویستی کرداریه وه ده بیت ، یان له ریځگه ی هندیك چیروک که باس له فزل و گهره یی ره وشتی خونه ویستن ده که ن .

۲۸- ته و دهره نجامه سلبي و خراپانه بو منډاله که ت پروون بکه ره وه که له ته نجامی هه لڅه له تاندن و غهش و دزی و درؤ ده که ویتنه وه .

۲۹- ته گهر منډال كهت له هه نديك هه لويستدا نازايه تي نواند، ته وا ستايش (مه دح) ي بكه و خه لاتي پيشكهش بكه و بوي پروون بكه ره وه: زيره كي ته وديه ته و كارانه ته نجام بده ي كه راست و پيوستن

۳۰- له گه ليدا توند و تيژ مهبه، چونكه ته مه توشي ترسي ده كات، و پالي پيوه ده ني بو درؤ كړدن .

۳۱- خوړه وشتي ميانړه وي و نهرم ونياني لاخوشه ويسته كه، و هاني بده خوي به دوور بگريت له خو به گه وره زانين .

۳۲- فيريكه خه لكې به هو ي له خوا ترسان و كاري چا كه وه به باش داده نرين، نه ك به هو ي بنه ماله و سامان و پله و پايه وه .

۳۳- فيريكه كه ستم كانگاي خراپه يه و زيان به خشه، هه روه ها چا وچنو كي خا و نه كه ي به زه ويدا ده دات و خيانه تيش به ره و له ناوچون بر د نه .

۳۴- فيري ته و جياوازيانه ي بكه كه شا را وديه له لاي ، وهك: جياوازي نيوان نازايه تي و هه له شه يي، جياوازي نيوان شهرم و خه جاله تي، جياوازي نيوان ساده يه تي و سهر شوړي ، جياوازي نيوان زيره كي و هه له تان د ن .

۳۵- منډالۀ‌که‌ت راپه‌یښه له‌سهر رېزگرتن ، به‌وه‌ی که ده‌بیټ به رېزبیټ له ماله‌که‌تدا و به‌خشنده بیټ له‌گه‌ل که‌سانی تریشدا .

۳۶- هرگیز په‌یمان مه‌شکینه ، به تایبته له‌گه‌ل منډالۀ‌کانتدا ، چونکه ټه‌مه واده‌کات که له‌ده‌روونیاندا هه‌ست به باشی پابه‌ند بوون بکه‌ن به په‌یمانه‌وه .

هه‌لسوکه‌وت و ئاداب

۳۷- سه‌لام له منډالۀ‌که‌ت بکه .

۳۸- عه‌وره‌تت ده‌رمه‌خه له‌به‌رده‌م منډالۀ‌کانتدا .

۳۹- له‌گه‌ل دراوسی‌کانتدا چاک به .

۴۰- منډالۀ‌که‌ت فیږی مافه‌کانی دراوسی بکه ، له‌گه‌ل پروونکرده‌وه‌ی ترسناکی تازاردانی دراوسی .

۴۱- له‌گه‌ل دایک و باوکتدا چاکه‌کاربه ، و سهردانی خزم و دۆستان بکه ، و منډالۀ‌کانیشت له‌گه‌ل خو‌تدا ببه .

۴۲- هه‌وال بده به منډالۀ‌کانت که خه‌لکی منډالئ رو‌شن‌بیریان خو‌ش ده‌ویټ ، ټه‌وانه‌ی که تازاری خه‌لکی ناده‌ن .

۴۳- نامه يه ك بۇ مندالډه كهت بنووسه، كه له كۆمه ليك ئاداب و ئاموژگاري پيځهاتيټ.

۴۴- پرونيكه رهوه بۇ مندالډه كانت كه هه ندى هه لسو كهوت هه يه كه به شيوه يه كي گشتي له لايهن كۆمه لگاوه ره تكراوه ته وه، له گه ل پرون كړنه وه ي هو كاره كاني.

۴۵- له گه ل مندالډه كانتدا دابنيشه و هه ر جاره ي ئادابيك له ئادابه كاني پيغه مبه رايه تي بۇ بخوينه وه ، پاشان پرسياريان لي بكه كه چي له و ئادابه وه فيربوون، هه ندى جاريش وا بكه كه مندالډه كهت بو ت بخوينته وه و توش گو يي گريټ.

۴۶- به شاراهي ئاموژگاري مندالډه كهت بكه و له پيش چاوي كه ساني تر سزاي مه ده.

۴۷- ته وه نده ي ده توانيت هه ول بده زور لومه ي مندالډه كهت نه كه يت .

۴۸- پيش ته وه ي بچيته ژوره وه بولاي مندالډه كهت ئيزن وه ربگره، ته مه باشترين وه سيله يه بۇ ته وه ي مندالډه كهت فيري ئيزن وه رگرتن يټ .

۴۹- چاوه رواني ته وه مه به هه رچي تو ده ته وي مندالډه كهت له يه كه مجاره وه فيري بيټ (به لكو ده بي پله به پله له گه ليده برؤيت) .

۵۰- له بېرت نه چيټ له پيش هم موو نان خوار دنيك بلي (بسم الله) به دده نكيك كه بيسټريټ ،هه روه ها له پاش نان خوار دنيش بلي (الحمد الله) .

۵۱- گوي به هه ندي هه له منډاله كهت مه ده ، سنگت مه كه به كوگاي پاراستني هه له كان .

۵۲- هر كاتيک هه له يه كهت كرد به رامبر منډاله كهت ، داواي ليبوردي لي بكه .

۵۳- هاني منډاله كهت بده له سهر جياوازي ، پي بلي : من ده زانم كه تو كه سيكي جياوازي ، تو توانات هه يه كه هم كار هه نه نجام بدهيت

۵۴- وابكه كه منډاله كانت تاييه تيټي خويان هه بيټ.

۵۵- گالته به قسه كردن يان هه لسو كهوتي منډاله كهت مه كه .

۵۶- منډاله كهت فيري دهسته واژه ي پيروزبايي و به خير هاتن و زمان شريني بكه .

۵۷- زياده روه ي مه كه له لاواندنه وه و ناز كيښاني منډاله كهتدا .

۵۸- منډاله كهت وا لي مه كه كه له ريگه ي پاره پيدانه وه فرمانه كانت جي به جي بكات ، چونكه كه سايه تي لاواز ده كات به رامبر به پاره (ماده) .

۵۹- منډاله كهت بكه به هاوري ژماره يه كهت .

بونیادنانی جه‌سته‌یی

- ٦٠- کاتیکی باش به منداڵه‌که‌ت بده که یاری بکات .
- ٦١- یاری سوود به‌خش بۆ منداڵه‌که‌ت دا‌بین بکه .
- ٦٢- رینگا بده بۆ خۆی هه‌ندیک یاری هه‌لبژێریت .
- ٦٣- منداڵه‌که‌ت فی‌ری مه‌له‌وانی و زۆران‌بازی و هه‌ندی یاری هی‌ز بکه .
- ٦٤- له کاتی یاری‌کردنت له‌گه‌ڵ منداڵه‌که‌تا با هه‌ندی جار‌ه‌و یاریه‌که‌ بباته‌وه .
- ٦٥- خواردنیکی هاوسه‌نگ بۆ منداڵه‌که‌ت دا‌بین بکه .
- ٦٦- بایه‌خ بده به ریک‌خستنی ژه‌مه‌ خواردنی منداڵه‌که‌ت .
- ٦٧- منداڵه‌که‌ت وریاکه‌ره‌وه له خراپی زیاده‌ره‌وه‌وی‌کردن له خواردندا .
- ٦٨- سزای منداڵه‌که‌ت مه‌ده له‌سه‌ره‌له‌کردن له کاتی نان خواردندا .
- ٦٩- هه‌میشه‌ ته‌و خواردنانه‌ دروست بکه که منداڵه‌که‌ت هه‌زی لی‌یه‌تی .

بونیادنانی ده‌روونی

۷۰- به‌ باشی گوی له منداڵه‌که‌ت بگره‌، و بایه‌خ بده به‌ هه‌ر وشه‌یه‌ك كه منداڵه‌که‌ت ده‌یَلێت .

۷۱- وا له منداڵه‌که‌ت بکه‌ خۆی به‌رامبه‌ر به‌ کێشه‌کانی راوه‌ستیت، تۆش نه‌توانی یارمه‌تی بده‌یت به‌بێ ئه‌وه‌ی هه‌ستی پێبکات .

۷۲- پێز له‌ منداڵه‌که‌ت بگره‌ ئه‌گه‌ر کارێکی به‌رپێك و پێکی ئه‌نجام دا .

۷۳- منداڵه‌که‌ت ناچار مه‌که‌ به‌ سویند خواردن ، به‌لکو پێی بلی من باوه‌رت پێده‌که‌م به‌بێ سویند خواردنیش .

۷۴- خۆت به‌دوور بگره‌ له‌ ده‌سته‌واژه‌ی هه‌ره‌شه‌کردن و په‌یمان‌دان .

۷۵- وا له منداڵه‌که‌ت مه‌که‌ که‌ هه‌ستبکات که‌سیکی خراپه‌ یان گێله‌ و تیناگات.

۷۶- تو‌ره‌ مه‌به‌ له‌ زۆر پرسیارکردنی منداڵه‌که‌ت ، هه‌ول بده وه‌لامی هه‌موو پرسیاره‌کانی بده‌یته‌وه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی ساده‌ و بروا پێکراو.

۷۷- مندالنه کت بگوشه به سنگته وه و وای لی بکه ههست به سوز و خوشه ویستی بکات .

۷۸- پراوړنه به مندالنه کت بکه له هه ندیک کاروباردا، و کار به پراوړنه کوی بکه .

۷۹- با مندالنه کت ههست به جوړیک له نازادی بکات له بریاردانیدا .

بونیادنانی کومه لایه تی

۸۰- ناوی مندالنه کت تو مار بکه له ناوهنده هاوینییه کان، و زنجیره کانی له بهر کړدنی قورئان، و پیښېرکی زانستییه کان، و چالاکیه به سوده کانی تر دا .

۸۱- هه ندیک ټهرکی رېزلیگرتنی میوان بسپیږه به مندالنه کت ټه ویش به وهی که چا و قاوه و میوه یان شتی تر بو میوان دابنیت .

۸۲- به خیر هاتنی مندالنه کت بکه کاتییک دیتته ژووره وه بو لات و توش له گهل هاوریکانتدای .

۸۳- با مندا له كهت به شداری بکات له چالاکی کۆمه لایه تی مزگه وتدا وهك :
سندوقی یارمه تی دانی بی دایک و باوکان و بیوه ژنان .

۸۴- مندا له كهت رابهینه له سه ر ئیش کردن و کرپن و فروشتن و کاسبی حه لال .

۸۵- وا له مندا له كهت بکه هه ندیک جار هه ست به نازار و نار هه تی که سانی تر
بکات، و هه ول بدات ته و نازار و نار هه تی هه یان له سه ر سوک بکات .

۸۶- وا له مندا له كهت مه که غه م و خه فه تی هه موو جیهان هه لبگریت .

۸۷- با مندا له كهت به ره ه می کاره کۆمه لایه تی ه کانت بی نییت .

۸۸- مندا له كهت بنیره با هه ندی پیداو یستیت بۆ جیه جی بکات، بۆ ته وه ی
هه ست بکات که جی بر وای تویه .

۸۹- رپگر ی مه که له وه که مندا له كهت خوی ها ورپی هه لبژیریت ، له گه ل ته وه شدا
ته توانی وابکه یت ته و که سانه هه لبژیریت که تو ته وه یت ، به بی ته وه ی هه سته ی
پی بکات .

بونیادی ته ندروستی

۹۰- بایه خ به ته ندروستی مندالۀ کانت بده ،

۹۱- نان خواردنی له کاتی خویدا پشتگوږ مه خه .

۹۲- زیاده پړه وی مه که له داو دهرمان پیدانی، به لکو ده بی ته نها به ریژه وی ریگه پیدراو بیت .

۹۳- له ریگه وی روقیه وی شه رعیه وه مندالۀ که ت چاره سر بکه (واته: به خویندنی قورئان و هندیك له و دوعایانه وی که له سوننه تدا هاتوون) .

۹۴- مندالۀ کانت رابهینه له سر زوو خه وتن و زوو له خه وو ههستان .

۹۵- مندالۀ که ت وا لیبکه گرنگی بدات به پاک و خاوینی لاشه و ددان و جلۀ کانی.

۹۶- زوو چاره سره وی مندالۀ که ت بکه، و چاوهرپوان مهبه تا نه خوښیه که وی قورس ده بیت .

۹۷- مندالۀ کانت دوور بخه روه وه له و که سانه وی که توش بوون به نه خوښیه که که ترسی گواستنه وه وی هه یه له که سیکه وه بۆ که سیکی تر .

۹۸- کاریکي و امه که منډاله که ت هه ست به ترسناکي نه خوشیه که ی بکات .

۹۹- په نا ببه بۆ خوا چونکه شیفای هه موو نه خوشی و ډه رده کان به دهستی ته وه .

بونیادی رۆشنبیری

۱۰۰- پرسپاری هه ندیک مه تل له منډاله که ت بکه (بۆ ته وه ی بیر کړدنه وه ی چالاک ییت) .

۱۰۱- داوای لی بکه که به ډه ربرپنی خوی هه ندیک بابه ت بۆ بنوسیټ .

۱۰۲- هه ول بده هه میشه تهو بابه تانه ی که منډاله که ت ډه ینووسیټ بیخوینیته وه .

۱۰۳- له سه ر هه ر هه لیه کی رسته سازی ، یان زمانی مه وه سته ته گه ر منډاله که ت تی کی که وت له نووسیندا .

۱۰۴- هانی منډاله که ت بده بۆ خویندنه وه .

۱۰۵- با بۆ خوی تهو کتیب و چیرۆکانه هه لبرثیریټ که ثاره زوو ده کات بیخوینیته وه .

۱۰۶- له خویندنه وه ی هه ندیک شتدا به شداري بکه له گه ل منډاله که تدا .

۱۰۷- هه نډیک له و یاریانه بو منډالنه کانت ټاماده بکه که ده بنه هو ی زیاد کړدنی زیره کی و وریایی منډال .

۱۰۸- که منډالنه که ت له قوتابخانه سرده که ویت خه لاتی بکه .

۱۰۹- وا له منډالنه که ت بکه که سرکه ویت به سهر ریگریه کانی به رده م سرکه و تنی له بواری خویندندا .

۱۱۰- منډالنه که ت هان بده بو له بهر کړدنی هو تراوه ی به سوودی هه نډیک له شاعیره کون و تازه کان .

۱۱۱- هانی بده بو له بهر کړدنی هه نډیک نمونه و په نډی عه ره بی (یان کوردی) پاراو

۱۱۲- رایبهيڼه له سهر هونه ری وتاردان و قسه کړدن .

۱۱۳- رایبهيڼه له سهر هونه ری گفتوگو و رازی کړدن .

۱۱۴- وابکه به شداری بکات له هه نډیک خولی گه شه پیدانی توانای خودی .

۱۱۵- منډالنه که ت هان بده له سهر فیروونی زمانیکی بیانی باو(به تاییه تی زمانی عه ره بی که زمانی قورئانه) .

پاداشت و سزا

۱۱۶- شیوازی پاداشت و سزا به کار بهیینه .

۱۱۷- بهردهوام خهلاتی پیشکەش بکه، و بهردهوام سزای مهده .

۱۱۸- باشیوازی خهلات پیبهخشینه کهت جوراوجۆر بیّت بهشیویهک که هه‌میشه خه‌لتکردنه کهت پاره نه‌بیّت ، به‌لکو ئەتوانریت گەشت بیّت ، یان رینگا دان بیّت به یاریکردن له‌سه‌ر کۆمپیوته‌ر ، یان دیاری بیّت، یان چوونه دهره‌وه بیّت له‌گه‌ل هاورپییه‌کیدا .

۱۱۹- شیوازی سزادانه کهت با جوراوجۆر بیّت، و بالیدان یه‌که‌م شیواز نه‌بیّت له‌لات، به‌لکو هه‌ندیک جار با سزا که تیروانییگی تورپیه‌یانه، یان ترساندن به‌قسه، یان قسه له‌گه‌ل نه‌کردن بۆ ماوه‌یه‌کی دیاری کراو، یان بیبه‌شکردن له‌به‌شیک له‌و پاره‌یه‌ی که‌رۆژانه ده‌یده‌یتی یان بیبه‌شکردن له‌سه‌یرانی هه‌فتانه بیّت .

۱۲۰- بزانه سزادانی گونجاو رپگر ده‌بیّت له‌ دووباره بونه‌وه‌ی هه‌له و گۆرینی بۆ باشه .

۱۲۱- بۆی باسبکه که هه‌رگیز پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ مندان له‌ نه‌داوه .

۱۲۲- ئەگەر مەندالەكەت بۆيەكەم جارى ھەلەي كۆر سزاي مەدە.

۱۲۳- له سزاداندا دلږهق و توند و تيژ مهبه .

١٢٤- ٲه گهر سزای منډالٲه که ت دا بوٲ پوون بکه ره وه هوٲ چیه سزایی ده ده یت .

١٢٥- با منداڵه كهت وا ههست نه كات كه تو چيژ ده بينيت له ئازارداني .

۱۲۶- له پېش چاوی خه لکیدا یان له کاتی توره یدا قهت له منډاله کهت مه ده.

۱۲۷- له پوومه تی منډالته کت مده ده ، دهست له پیووست زیاتر بهرزه مه کړه وه بؤ
ته وې تازاره کې چنه د باره نه بته وه .

۱۲۸- پاشا ٿو هِي پهيانندا كه لِيِي نادهي نايِيَت پهيانه كه بشكِيَت ، پو ٿو هِي
بروابووني پِيَت له دهست نه دهيت.

۱۲۹- وا له مندا له كهت بكه ههست بكات كه له بهرژه وهندی خۆی سزای دده دیت، و خۆشه ویستیه كهی وات لیدد كات سزای بدهیت (بو ئه وهی تووشی هه له و تاوان نه ییت).

۱۳۰- فیّری بکه که سزادان بو ئازاردان نیه، به لکو دانراوه بو پهره ورده کردن .

وصلی اللہ علی نبینا محمد، وعلی آلہ وصحبہ أجمعین

باسی سی یه م
کیشه کانی منداڵان
و
رَبِّگهی چاره سه رکردنی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده ، الصلاة والسلام على من لا نبي بعده .

له پاشان :

ئەمڕۆ لە جیهانیکی کراوەدا دەژین، وەك گوندیکی بچوك وایه، بەشیوەیهك كه جارى وا ههیه یهكێك له سهر كهسانی تر ههموو شت دهزانیت، ههڵسوكهوتی ، رهوشتی ، جولانهوهی ، باشی و خراپیهکانی ، ههموو ئەمانهش به هۆی پیشكهوتنی هۆکارهکانی گهیاندنهوهیه ، كه داب و نهڕیتی خهڵکانی ترمان بۆ دههێنیت ، له رێگای كهناڵه ئاسمانیهكان و ئینتەرنێتەوه، ئەمە وای کردووه پەروەردەکردنی مندالان له مەسەله قورسەکان بێت كه پرووبه پرووی دایكان و باوك بوەتەوه، بەتایبەت ئەوانەى كه بایهخ به پەروەردەکردنی مندالەکانیان دەدەن له سەر بنه‌مای باوه‌ری ئیسلام و ئەحکام و ئادابه‌کانی.

زۆر له مندالان خویهکی خراپیان وەرگرتووه:

ئەم خووسیفاته خراپانه بونه به‌کێشه‌یهك زۆر له دايك و باوك به دهستییه‌وه ده‌نالی‌نن، ئاره‌زوی دۆزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ریکی گونجای بۆ ده‌کهن، وابه‌کورتی هه‌ندی له‌وکێشه‌و خووه خراپانه ده‌خه‌ینه‌رو، له‌گه‌ڵ باسکردنی هه‌ندیك له هۆکاره‌کان

وختنه رووی چاره‌سه‌ره‌کانیشیان. ده‌شبیّت وریا بین له‌وه‌ی که گرنه‌ بزانین که هه‌ر باره‌و هوکاري جیاوازی خۆی هه‌یه، ته‌مانه ده‌خوازیّت دایکان و باوکان ئارامگرو و وردیین و هیوادریژبین ، سه‌باره‌ت به چاره‌ سه‌رکردنی کیشه‌ی منداله‌کانیان به مه‌به‌ستی گه‌یشتن به هو و چاره‌سه‌ری واقعیانه‌ی، به دوور له خه‌یالات و خه‌تابارکردنی که‌سانی تر.

یه‌که‌م : کیشه‌ی درۆکردن

أ: هوکاره‌که‌ی:

١- دایک یان باوک راهاتوون له سه‌ر درۆکردن له‌گه‌ڵ خه‌لکی تردا یان منداله‌کانی خویندا، پیی ده‌لی: ته‌گه‌ر ته‌وکاره بکه‌یت ته‌وه ته‌وشته‌ت پی ده‌ده‌م، پاشان پیی ناده‌ت *

٢- درۆکردنی دایک له‌گه‌ڵ باوکدا ، یان باوک له‌گه‌ڵ دایکدا له‌پیش چاوی مندال* :

٣- پالنانی مندال بۆ درۆکردن ، وینه‌ی ته‌مه زۆره له‌وانه: داوا له منداله‌که ده‌کریّت وه‌لامی ته‌له‌فۆن بداته‌وه درۆ بکات سه‌باره‌ت به‌ئاماده‌ بونی دایک یان باوک ، ده‌لیت: باوکم یان دایکم لی‌ره نیه، که‌چی له راستیدا له نزیکي

مندالّه‌که‌وه وه‌ستان * هه‌روه‌ها هانی منداڵ ده‌ده‌ن بۆ درۆ کردن له‌گه‌ڵ مامۆستا‌که‌یدا، یان له‌ گه‌ڵ هاو‌پێ‌کانیدا به‌ هه‌ر هۆیه‌که‌وه بی‌ت.

٤- توندوتیژبوون له‌ سزاداندا، پال به‌ منداڵه‌وه ده‌نیت که درۆ بکات *

٥- ته‌ماشاکردنی ته‌له‌فیزیۆن به‌بێ رێک‌خستن ، پال به‌مندالّه وه‌ ده‌نیت که درۆ بکات ، به‌تایبه‌ت ئه‌و زنجیره کارتونیا‌نه‌ی که له‌سه‌ر درۆ فی‌ل‌کردن دروست‌کراون *

٦- تی‌که‌لا‌و‌کردنی منداڵ له‌گه‌ڵ ئه‌و که‌سانه‌ی که به‌درۆزن ناسراون *

٧- گێ‌رانه‌وه‌ی چیرۆکی خه‌یالی بۆ منداڵ که مه‌به‌ست لێی ترساندن منداڵه له‌ شه‌یتانه‌کان ، وجلوبه‌رگی زۆرنامۆ له‌ به‌رده‌که‌ن له‌گه‌ڵ جو‌ره ده‌نگی‌کی ترسانا‌کا.

ب: چاره‌سه‌ره‌که‌ی:

١- پابه‌ند بونی دایک و باوک به‌ راست‌گۆیی‌ه‌وه ، بوون به‌ پێ‌شه‌نگ بۆ منداڵ له‌ باشت‌ترین ئامرازێ په‌روه‌ده‌کردنه.

٢- گه‌شه‌کردنی که‌سایه‌تی منداڵ و پڕوا به‌خۆ‌بونی پێ‌ بده‌یت.

٣- راییه‌ینی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که رۆبه‌رووی کارو باره‌کان ببی‌ته‌وه به‌راست‌گۆی و په‌نا نه‌باته به‌ر درۆ‌کردن.

۴ - هاندانی بو ټه وې راستگوي بپاريزيت به خه له تاندن وليخوش بوون له سزادان ټه گهر دانی نا به هه له کهيدا *

۵ - هه لېژاردنی به نامه ی گونجاو و سودبه خش بو ټه وې که منډال ته ماشای بکات ، ټه و به نامه ی که له ناخيدا ئاداب و ټه خلایي ئیسلامی ده چینیټ ، وهک راستگوي و ده ستپاکي و سیسته م و پاکو خاویني .

۶ - دور خسته وې منډال له هاوړپیه تی کړنی ټه و که سانه ی که به دروژن ناسراون *

۷ - گیرانه وې ټه و چیرو کانه ی که باس له فزلی راستگوي ده کات ، بو نمونه چیروکی (ټه و منډاله ی که دایکی ئاموژگاری کردبوو به وې که راستگو بیت باره که هه رچون بیت ، کاتیک سه فهر ده کات له گه ل کاروانیکدا له ریگا کو مه لیک چه ته و ریگرو دز ریگیان پیده گرن ، گه وړه ی دزه کان به منډاله که ده لیټ: چیت پییه بچکول؟! منډاله که ده لی: سه د دینارم پییه .. دزه که ده لیټ: گالته م پیده که یت ؟ منډاله که ده لیټ : نه خیر، کاتیک دزه کان ناو ټه شیاکانیان پشکنی ، ټه و بره پاره یه یان دوزیه وه که منډاله که وتبووی، دزه که پیی وت : بو دروټ نه کرد تا کو پاره که ت رزگار بکه یت ؟ منډاله که ده لیټ : دایکم ئاموژگاری کردووم به وې که هه رگیز درو نه که م له هه ر باریکدا بیت.

ئەم هەلۆیستە کاری زۆر لە گەورە دزەکان کردو ووتی: منداڵێکی بچوک گوێراپەڵی گەورە‌کە‌ی دە‌کات و، رازی نابێت سەر پێچی پەیمانی دایکی بکات ، کەچی من پیاویکی گەورەم و سەر پێچی پەیمانی په‌روه‌ردگارم دە‌کەم بە بە‌رده‌وامی ، پاشان بە‌منداڵە‌کە‌ی دە‌لێت: دە‌ستت بکەرەوه ئە‌ی منداڵ ، من وا لە‌سەر دە‌ستی تۆ تۆبە‌م کرد ، پاشان فەرمانی کرد بە‌گێڕانه‌وه‌ی سامانه‌کان بۆ‌خاوه‌نه‌کانیان، وه‌ه‌موو دزە‌کانی تریش کە لە‌گە‌ڵی بوون تۆبە‌یان کرد).

ئەم چیرۆکە رۆحی راست‌گۆ‌ی لە‌دە‌لێ منداڵاندا گە‌شه‌ پێ‌ده‌دات ، وایان لێ‌ده‌کات کە پە‌یوه‌ست بن بە‌و هە‌لۆیستە رە‌سه‌نه‌وه‌ کە‌منداڵە‌کە‌ پێ‌ی هە‌ستا ٠

٨- فیری هە‌ندی تاهێت و فەر‌مووده‌یان بکەن سە‌باره‌ت بە‌ راست‌گۆ‌یی ، خوای گە‌وره‌ ده‌فەر‌موویت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾^(١) واتە : ئە‌ی ئە‌وانە‌ی ب‌رواتان هێ‌ناوه‌ خۆتان بپاریزن لە‌ (تۆ‌له‌ی)‌خوا وه‌ لە‌گە‌ڵ راست‌گۆ‌یاندا بن و لە‌ ریزی ئە‌واندا بن .

هە‌روه‌ها پێ‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) ده‌فەر‌موویت : «عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ

^(١) (التوبة: ١١٩)

يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ»^(۲) واته: بهردهوام پابه‌ند بن به راستگوویی یه‌وه، چونکه راستگوویی رینگه‌یه‌که (رپی نیشاندهره) بۆ کاری چاک و خیر و باش، وه کاری چاک و خیر و باش رینگه‌یه‌که موسلمان ده‌بات بۆ به‌هه‌شتی خوی پهرده‌ردگار.

دووهم : کیشهی دزی

أ : هۆکاره‌که‌ی :

۱- منداله‌که ده‌بینیت دایکی له گیرفانی باوکی پاره ده‌بات به‌بی‌ئه‌وه‌ی باوکی بزانییت ، ته‌نانه‌ت ته‌گهر باوکی خوشی رینگای پی‌دابییت ، چونکه مندال جیاوازی ناکات له نیوان ته‌م دوو وینه‌یه‌دا *

۲- بی‌به‌ش کردنی مندال له پیداو‌یستییه ده‌روونییه فتریه‌که‌ی بۆ نمونه خاوه‌نداریه‌تی کردنی بۆ یاریه تاییه‌تیه‌کانی خۆی ، یاخود بی‌به‌ش کردنی له‌وه‌ی خۆی بۆ خۆی بیکریت *

۳- دانانی پاره لی‌ره و له‌وی له شوینی به‌رچاوی و ئاشکرا‌دا.

(۲) رواه مُسْلِم (۶۸۰۵)

٤ - نادادگهري كړدن له پيداني خهرجي رږژانه يان ههفتانه يان مانگانه له نيوان منداله كاندا، ده كړيت پاره ي زورتر بدرت به مندالي گه وره تر به لام به نهيني.

٥ - مندال تينگات له خاوه ندريتي تايبه ت، تواناي ليك جيا كړدنه وه ي وهرگرتن و دزيان نيه.

٦ - لاساي كړدنه وه ي نمونه يه كي خراپي هاوړي پكاني.

٧ - ته ماشا كړدني فيلم ي روخينه ر كهوا پالپشتي دزي كړدن ده كات.

٨ - زور ناز پيدان و دابين كړدني هه موو ثاره زوه كان بوي.

ب : چاره سه ره گه ي :

١ - سنوري خاوه ندرية تي تايبه تي كه ساني تر به مندال بناسريني ت.

٢ - ټه و ټايه ت و فهرموودانه ي فير بكريت كه وريا كړدنه وه ي تي دايه سه باره ت به دزي.

٣ - با بزاني ت كه خه لكي رقيان له دزه و لي ي دوور ده كه ونه وه.

٤ - با مندال بزاني ت كه ټه و سامانه ي له مال دايه بۆ دابين كړدني پيداويستي ماله وه ك خواردن و خواردنه وه و جلويه رگ و كاره با و خه رجي خويندن و شتي تره، ههر

که م کردنیک له م سامانه دهبیته هۆی دروست بوونی که موکوری له دابینکردنی شهو پیداوایستیانه.

۵- منداڵ رابهیتریت له سهر شهو هۆی که ئارهزوهکانی سهرکوت نهکات، ئازادی تهواوی پێ بدریت که ههستهکانی و پیداوایستیهکانی دهبریت.

۶- پهنا نهبریت بهر توندوتیژی بۆ چارهسهرکردنی دزیکردن، بهلکو گفتوگۆکردن ئامرازی چارهسهرکردنه، منداڵ تیدهگات که ئهم ههلسوکهوته خراپه و دهستدریژیکردنه بۆ سهر کهسانی تر.

۷- ئاسانکاری نهکردن له چارهسهرکردنی ئهم کیشهیهدا، یان مانهوهی شته دزراوه که له لای منداڵ به بیانوی شهو دهگیریت، بیگومان ئهمه وا له منداڵ دهکات که دووباره ههولی دزیکردن بداتهوه.

سی یه م : کیښه ی لاساری و سه رکه شی

ا : هوکاره کھی :

- ۱ - هیلاک کړنې منډال به فرمان پی کړن و داواکاری.
- ۲ - زور نازیږېدان و ترسانی زور له وهی که منډال شتیکی به سه ر بیټ.
- ۳ - فرمان کړن به وهی که منډال یاریه کانی بدات به که سانی تر، وهك خوشك و براکانی یان منډالی میوان.
- ۴ - ریژنه گرتن له تاره زوی منډال، ته مه ریږگی لیډه کات که هندی چالاکی و یاری ته نجام بدات ته گهر چی هز به ته نجام دانیښی ده کات.
- ۵ - به خراپی هه لسوکه و تکرږن له گه ل منډالدا.
- ۶ - نه بوونی جیاوازی، ته وانهی که فرمان جیبه جی ده کهن و ته وانه شی که جیبه جی ناکهن وهك یهك ته ماشا ده کریږن.
- ۷ - لاسای کړنه وهی دایک یان یه کیك له خوشك و برا گه وره کان یاخود یه کیك له هاورپکان.

۸- بوونی هندی کیشه‌ی د‌روونی و تهن‌دروستی، که پیویستی به‌س‌ردانی دکتور هه‌یه .

ب : چاره‌س‌ره‌که‌ی :

۱- هه‌لب‌ژاردنی کاتی گونجاو بو داواکردن، به‌شیوه‌یه‌ک منډال بی‌به‌ش نه‌کات له چیژ و‌هرگرتن له‌و کاره‌ی که له‌و کاته‌دا ته‌نجامی ده‌دات.

۲- له‌س‌ره‌خوی و به‌ن‌رمونیانی داوا له منډال بک‌ریټ ، به منډال بل‌یټ: چی ده‌ل‌یټ ته‌گ‌ر ته‌و کاره بکه‌یت، یان ئایه باشر نیه که تو د‌هرگا‌که بکه‌یت‌ه‌وه .

۳- دورکه‌وتنه‌وه له زیاده‌ره‌وه‌ی کردن له سزادان به شیوه‌ی توند.

۴- ر‌ی‌گه‌دان به منډال به‌وه‌ی که به فەرمانه‌کاندا بچیته‌وه و ر‌ازیان بکه‌یت به‌وه‌ی که ته‌م فەرمانه پیویسته جی‌به‌جی بک‌ریټ.

۵- پیداک‌ری نه‌کردن له س‌هر فەرمانی‌ک که پیویست نیه ته‌گ‌ر ته‌مه د‌هرکه‌وت له ته‌نجامی پیداک‌ونه‌وه‌دا، باشر وایه به منډاله‌که بل‌یټ: به قسه‌که‌ت ر‌ازی بووم داوات لی‌ ناکه‌م فەرمانه‌که جی‌به‌جی بکه‌یت.

۶- داوای زور له یه‌ک کاتدا.

۷- داوای شتیك له منداڵ نه‌کړیت که له توانایدا نیه، بۆ نمونه داوای لی بکه‌یت که شتیکی قورس هه‌لگریت، یان داوای لی بکه‌یت بۆ شوینیك پروات به شه‌و بۆ کرینی شتیك له کاتی‌کدا ئه‌و له ریگا ده‌ترسیت.

۸- خه‌لات‌کردنی منداڵ له سه‌ر به باشی ته‌نجامدانی کاریک و جیبه‌جیک‌کردنی فه‌رمانه‌کان، مه‌رج نیه خه‌لات‌کردنه‌که پاره بیت، به‌لکو ده‌کړیت پیداهه‌ل‌دان بیت، پیداهه‌ل‌دانیک بنوسیت له وه‌ره‌قه‌یه‌کدا و پیی بده‌یت.

۹- هینانه‌دی هه‌ندیك له ئاره‌زوه‌کانی منداڵ، بۆ ئه‌وه‌ی بزانی‌ت که دایک‌وباوکی خوشیان ده‌ویت و هه‌ول‌ده‌دن ئه‌وه‌ی لییان داوا ده‌کات بۆی جیبه‌جیی ده‌که‌ن.

۱۰- ئازاد‌کردنی منداڵ به‌وه‌ی که ئه‌و یاریه‌ بکات که خۆی ئاره‌زووی ده‌کات، لیی قه‌ده‌غه نه‌کړیت به بیانوی ترسان وه‌ک مه‌له‌کردن یان که‌وتنه‌ خواره‌وه له کاتی یاریدا، یان جل پیس بوون.

چواره م : كيشه شېره نكيزى

ا : هوکاره کهي :

- ۱ - له وانه يه دايكوباك يان يه كيكيان شېره نكيز بيټ يان هه لسوكه وتي توند بيټ.
- ۲ - له وانه يه هاندان هه بيټ له لايهن دايك و باوكه وه بۇ شېره نكيزى و نازاردانى كه ساني تر.
- ۳ - جياوازي نه كړدن له نيوان نازاردان و شېره نكيزى له گه ل بهرگري له خو كړدن.
- ۴ - ته ماشا كړدى فيلمى توندوتيزى و كوشتن.
- ۵ - هوگر بوون به يارى كو مپيو ته روه به تايبه تى نه وانه ي كه پشت به شېر و توندوتيزى و ليډان و تيكدان د بهه ستن.
- ۶ - توندوتيزى زور زياد.
- ۷ - دابراندنى منډال ، رپځاى لى بگيريت له وهى كه يارى بكات له گه ل منډالانى هاو ته مه نى خويدا.
- ۸ - بيبه شكردى منډال له پيداويستيه گرنگه كانى، وهك يارى، و خهرجى رڅژانه، و جلوبه رگى نوى.

ب : چاره سهره گه ی :

۱- ناشناکړنى مندال به نرخى ليږوردهى و به زهى و ده سترېژى نه کړنه سهر که سانى تر.

۲- جياوازي کړن له نيوان ده سترېژيکړن و وه لام دانه وهى ده سترېژى، بو نه وهى مندال تر سنوک نه بېت و نه توانيت بهرگرى له خوى بکات.

۳- سزادانى مندال له سهر ده سترېژيکړن به لام به بى توندوتېژى.

۴- وړيا کړنه وهى مندال له کاريگه رى خرابى شپرانگيزى، له وانه ده بېته هوى رق ليږونه وهى خه لکى ، ده بېته هوى دروست بوونى مملانئ و کيشه له نيوان دراوسى و هاوړيدا.

۵- تيکه لکړنى مندال له گه ل هاوته مه نه کانيدا له يارى و چالاکيه جياوازيه کاندا، له گه ل چاوډيرى و ثاراسته کړندا.

۶- لى قه دهغه بکهيت که ته ماشاى نه و فيلمان به بکات که پشت به تاوان و کوشتن و ليدان و تيکدان د به ستيت، هه روه ها هه ندى يارى کو مپيوته ريش که به هه مان شيوهيه.

۷- مال پر بیت له سۆز و بهزهی، بو تهوهی منداڼ له ناو ژینگهیه کی دهروونی
ناسوده دا گهشه بکات.

۸- گوړینی وزه ی شهړانگیزی منداڼ بو وزهیه کی ئهړی، ئهمهیش به هوئی
گوړینی چالاکیه کانیه وه دهبیت بو ههنديک هیوايه ت و چالاکي سودبهخش، وهک
وینه کیشان، کاری دهستی.

پینجه م : کی شهی شهرمنی و ههست به که می کردن

شهرمکردن تهو کی شهیهیه که ده بیته هو ی دورکه و تنه وهی له خه لکی و تی که لاونه بوون و ته نانهت قسه نه کردنیش له گه لیاندا، مندا له که بی دهنگ ده بیته و قسه ناکات، گوی به قسه کردن نادات و وه لامی پرسیاره کانیا ن ناداته وه، ته مه له گه ل ماموستا کانیشیدا دووباره ده کاته وه، ته مه پالی پیوه ده نیته که دور بکه و یته وه له هه موو چالاکیه کی رۆشنیری و کۆمه لایه تی.

أ : هوکاره که ی :

۱- هه می شه ههست به که می کردن، ته مهیش یان به هو ی به خراب پهرورده کردنه وه ده بیته یان بوونی که موکو پییه که وه له له شیدا، وه ک شه له ل ،چاو کزی، گوی لاوازی، یان به هو ی کورتی بالا وه، یاخود به هو ی هه ژاریه وه، ته مه وا ده کات ههست بکات که که متره له هاوړیکانی، ته مهیش پالی پیوه ده نیته ههست به شهرم و که می بکات.

۲- به به رده وامی قسه ی مندا ل ده بپردیته و راینا هیئیریته له سه ر پشت به خۆبه ستن.

۳- ترساندنی مندا ل له خه لکی ، گوشه گیرکردنی له وهی تی که لاوی منالا ن بیته.

- ۴ - زور سهرز نشت کړدن و تانه لیدان و سوک کړدن.
- ۵ - بوونی هندی گړفتی گو کړدن و هک زمان گرتن.
- ۶ - سزادانی منډال له پيش چاوی خه لکی.
- ۷ - دواکه وتن له پله کانی خویندن.
- ۸ - بوونی منډال له ژینگه یه کی خیزانی چه وساوه و له بهر یه هه لوه شادا.
- ۹ - بیبه ش بوون له دایک یان باوک یاخود هه ردو وکیان.
- ۱۰ - نه زانینی جیاوازی نیوان هه ست به شهرم کړدن و حه یای شهرعی.

ب : چاره سهره که ی :

- ۱ - که شه دان به توانای منډال بۆ قسه کړدن و گفتوگو هه ر له زور بچوکیه وه.
- ۲ - هانی منډال بدریت که باوه پری به خوی هه بیت.
- ۳ - هانی منډال بدریت که ووتوویت بکات، به رهه لستیش بکات به نه ده ب و ریزه وه.
- ۴ - دورکه وتن هه له توندوتیژی و تانه لیدان به بهرده وامی.

۵- دوركه و تنه وه له سزاداني مندا له پيش چاوى خه لكى.

۶- كار كړدن بو دابين كړدى پيداويستيه گړنگه كاني مندا له بو نه وهى هه ست به كه مى نه كات له ناو هاوړي كاني دا.

۷- هانداني بو نه وهى به باشى پله كاني خويندن بېرېت، ته نانه ت ته گهر ئاستى له خواره وهش بيت.

۸- مندا له رابهينرېت له سهر كرپن و فروشتن و پيدان و وهرگرتن، هه روه ها هه نديجار له كورې گه وړه كاندا دابنشي ت و گفتوگويان له گه له بكات.

۹- دابين كړدى كه شيكي خي زاني په يوه ست به يه كه وه بو.

۱۰- يارمه تي مندا له بدرېت بو گه شه دان به به هره كه سيه كاني.

۱۱- مندا له رابهينرېت له سهر رازى بوون و شانازي كړدن به دايك و باوكه وه ته نانه ت ته گهر هه ژاريش بن.

۱۲- چاره سهرى كي شه ي زمان گر تني بكرېت به هو ي پزيشكي تاي به ته وه.

وصلی الله على نبينا محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين

باسی چواره م

هه له کان

له پوره ده کړنی مندا لاندا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، الصلاة والسلام على الرحمة المهداة، والنعمة المسداة، نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين .

له پاشان :

په‌روه‌رده‌کردنی مندال هه‌روا کارێکی پچر پچری ئاسان نیه هه‌موو که‌س به‌بی زانست بتوانیت ته‌نجامی بدات . به‌لکو کرداریکی ئالۆزه پێوانه‌ی وردی خۆی هه‌یه، که شه‌رع رێکی خستوو و تاکه‌کانیش ته‌توانن تیروانیی باشیان هه‌بی بۆی ته‌مه‌یش به‌ مه‌به‌ستی قازانج گه‌ياندن به‌ مندالان و گه‌شه‌ی درک‌کردنیان و فراوانبوونی تیروانیان و لابردنی هه‌رچی خراپه و شه‌رانگیزیه لییان .

له‌و روانگه‌یه‌وه ته‌وانه‌ی کاری په‌روه‌رده‌یی ده‌که‌ن به‌ شیوه‌یه‌ک چه‌قیان به‌ستوو ، لاسای باوان و نه‌وه‌ی پێشو ده‌که‌نه‌وه، ته‌مه‌ بوته‌ هۆی روودانی کۆمه‌لێک هه‌له‌ له‌ بواری په‌روه‌رده‌ییدا، پاشانیش کاری کردۆته‌ سه‌ر مندالان ، له‌ ته‌نجامدا زۆر هه‌لسوکه‌وت خوڕه‌وشتی وایان تییدا سه‌ره‌له‌ده‌دات دواتر خه‌یزان و کۆمه‌لگا به‌ده‌ستییه‌وه ده‌نالیئن .

له‌م نامه‌یه‌دا کۆمه‌لێك له‌ گرنه‌گرتین ته‌و هه‌لانه‌ ده‌خه‌ینه روو له‌گه‌ڵ باسکردنى رینگا چاره و چۆنیتى رووبه‌روو بونه‌وه‌ی، خودای گه‌وره‌ سه‌رخه‌ر و بریارده‌ره .

یه‌که‌م : مه‌سه‌له‌ی په‌روه‌ده

هه‌ندیک له‌ دايكان و باوكان که‌مترین بایه‌خ به‌م بواره‌ ده‌ده‌ن ، به‌لکو لێی ده‌گه‌ڕێن منداڵه‌کان بۆ خۆیان گه‌شه‌بکه‌ن به‌بێ که‌مترین به‌پرسیاریتی، واده‌روانه‌ به‌پرسیاریه‌تی که‌ ته‌نها دابینه‌کردنى خواردن و خواردنه‌وه و جل و شوینى خه‌وته‌نه‌، ته‌م فه‌رمووده‌یه‌ی خودای گه‌وره‌یان بیرچوه که‌ ده‌فه‌رموی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...﴾^(۱) واته : ته‌ی ته‌وانه‌ی که‌ باوه‌رتان هه‌یناوه‌ خۆتان و که‌س و کارتان بپاریزن له‌ ئاگرێک که‌ سووته‌مه‌نیه‌که‌ی جه‌سته‌و لاشه‌ی مروّقی کافر و به‌ردی گوگرد، یان ته‌و به‌ردانه‌ن خه‌لکی ده‌په‌رستن، مه‌به‌ست ته‌وه‌یه که‌ زۆر بلێسه‌دارو به‌گرو گه‌رمه‌، وه‌ک ئاگری ته‌م دنیا نیه که‌ ته‌نها به‌داروبه‌ چیلکه‌ هه‌لگیرسی، به‌لکو ته‌و به‌ به‌رد زیاتر گرده‌گری و بلێسه‌ ته‌سینی. عه‌لی کوپی ته‌بی تالیب(خوا لێی رازی بی‌ت) فه‌رموویه‌تی که‌

(۱) (التحریم: ۶)

پێغه‌مبەر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: ((هه‌مووتان به‌رپرسن و هه‌مووتان به‌رامبهر
ژێرده‌سته‌کانتان، پێشه‌وا به‌رپرسه و به‌رپرسیاره به‌رامبهر به ژێرده‌سته‌کانی، پیاو
له ماله‌که‌یدا به‌رپرسه و به‌رپرسیاره به‌رامبهر به ژێرده‌سته‌کانی، ئافره‌ت له مائی
هاوسه‌ره‌که‌یدا به‌رپرسه و به‌رپرسیاره به‌رامبهر به ژێرده‌سته‌کانی))

(ابن القيم) به‌رچه‌مت بێت ده‌فه‌رموویت: (هه‌ر که‌س منداڵه‌که‌ی فی‌ری شتی سود
به‌خش نه‌کات و گوێی پێ نه‌دات لێی گه‌پری بێ سود ده‌ربجیت، ئه‌وه ئه‌و دایک
و باوکه‌ خراپه‌ترین خراپه‌یان کردوه له‌گه‌ڵ ئه‌و منداڵدا، زۆر به‌ی منداڵان له‌ لایه‌ن
دایک و باوکه‌وه خراپه‌کراون، و پشتگوێ خراون، فی‌ری فه‌رز و سونه‌ته‌کانی ئایینیان
نه‌کردوون، هه‌ر له‌ بچوکیه‌وه له‌ ده‌ست دراون، قازانجیان بۆ خۆیان نه‌بووه و که
گه‌وره‌ش بوون قازانج به‌ دایک و باوکیان ناگه‌یه‌نن، هه‌روه‌ها هه‌ندیکیان ئازاری
دایک و باوکیان ده‌ده‌ن و ده‌لێن: باوکه‌! تۆ به‌بچوکی ئازارت دام وامنیش به
گه‌وره‌یی ئازارت ده‌ده‌م، له‌ بچوکی منت فه‌وتان، منیش به‌ گه‌وره‌یی تۆ
ده‌فه‌وتینم (تحفه‌ المودود).

دووهم: خوښه‌پاندنی باوکان

ئهم هه‌له‌یه پێچه‌وانه‌ی هه‌له‌ی یه‌که‌مه ، لیڤه باوکان هه‌لده‌ستن به‌خۆ سه‌پاندن به‌سه‌ر هه‌موو هه‌ل‌سوکه‌وته‌کانی منداڵاندا به‌ شیوه‌یه‌ک که‌سایه‌تیان به‌لاوه ده‌خه‌ن ، بۆچوونه‌کانیان بۆ منداڵه‌کانیان ده‌نیڤن ، ته‌نیا ئه‌وه‌یان لی داوا ده‌که‌ن که‌ نمونه‌یه‌کی گۆڤراه‌لی کوڤرا نه‌بن، بی‌گومان ته‌مه‌یش ده‌بیته هۆی دروست بوونی کۆمه‌لیک کرداری نه‌ریی، له‌وانه :

١- که‌سایه‌تی لاواز و بڕوا به‌خۆ نه‌بوون .

٢- شکانده‌وه و هه‌ست به‌ خۆخواردنه‌وه .

٣- لاوازی‌بوونی توانای داهینانیان .

٤- خراپه‌کاری‌بوون له‌ کاتی گه‌وره‌بووندا ، به‌ شیوه‌یه‌ک منداڵه‌که هه‌ست ده‌کات کۆتوبه‌نده‌کانی ده‌ورووبه‌ری نه‌ماون ، ئاره‌زووی لادان ده‌کات له هه‌موو ریک‌خه‌ستنی‌ک ته‌نانه‌ت ته‌گه‌ر راستیش بی‌ت .

٥- ترووش بوون به‌ نه‌خۆشی ده‌روونی و له‌شی .

په‌روه‌رده‌کردنی باش واده‌کات که منداڵه‌که لایه‌نی‌کی گه‌وره‌ی ئازادی په‌یه‌هه‌ست به‌کاروباره تاییه‌ته‌کانیه‌وه بۆ دابین بکری‌ت، له‌وانه بڕیار‌دانه‌کانیان ، ده‌ربڕینی

ثاره زووه كانيان، بهرپرسياره تيان، ته مانه هه موو له چوارچيوه هه لسو كهوتي باش و ئادابي گه وره دايه، كه باوكان ده يانه ويټ بيه گيڼنه دهرووني منداله كانيان .

سيه م: د ژيه كيټي پيشهنگ

دايكان و باوكان يه كه م كه سن كه كاريگهريان هه يه له سهر منداله كانيان، زور شت له دايك و باوكه وه وهرده گيريت له وانه: خوړه وشت و دابونه ريت، ته گهر دايك و باوك خاوه ني رپه وشت و ريگاي باش بن، ته وه منداله كانيش خوړه وشتي باشيان وهرده گرن له وانه وه، به لام ته گهر بيت د ژيه كيټي بيت واته دايك و باوك فرمان به شتيك بكهن و كرداريشيان شتيكي تر بيت ، ته مه به خراپي كارده كاته سهر منداله كان.

له و د ژيه كانه ش: دايكو باوك فرمان به راستگو ي بكهن و كه چي خو يان درو بكهن ، فرمان به ده ست پاكي بكهن خو يان د زين ، فرمان به وه فاداري بكهن و كه چي خو يان سته مكار بن ، فرمان به گو پرايه لي بكهن و خو يان نازاري دايكو باوك بدن ، فرمان به نو يژ كړدن بكهن و خو يان نو يژ نه كهن، فرمان به جگه ره نه خواردن بكهن و خو يان جگه ره بكيشن ، ته م د ژيه كانه واده كات كه سي پيروده كار له پيش چاوي منداله كه بكه ويټ قسه كانيان هېچ نر خيكي نه مي نيټ ، خوداي گه وره

ده‌فه‌رموويّت: ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾^(۲).

واته : ئايه فه‌رمان به سه‌ر خه‌لكيدا ده‌دهن به چاكه وه خۆتان فه‌راموښ ده‌كه‌ن

(له‌ گه‌ل ئه‌مه‌شدا) كه ئيوه ده‌وري په‌راوه‌كه (ته‌ورات) ده‌كه‌نه‌وه ده‌ي ئايه ژير نابن و تى ناگه‌ن .

چواره‌م: توندوتيزى

واجبه له‌سه‌ر دايكو باوك به‌نه‌رمونياني هه‌لسوكه‌وت بكه‌ن له‌گه‌ل مندا له‌كانياندا، ئه‌مه رپيازي و رپيگاي پيغه‌مبه‌ره (ﷺ) له‌گه‌ل هه‌لسوكه‌وت كردنيدا له‌گه‌ل مندا لاند، له‌ته‌بو هوره‌يره‌وه ده‌گيڤنه‌وه كه پيغه‌مبه‌ر (ﷺ) ماچي هه‌سه‌ني كورپ عه‌لي ده‌كرد ، له‌و كاته‌دا (اقرع بن حابس) ي لابوو، (اقرع) ووتى : من ده‌ كورم

^(۲) (البقرة: ۴۴).

هه‌یه و هه‌رگیز هه‌یچیانم ماچ نه‌کردوه، پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) ته‌ماشایه‌کی کردو
 فهرمووی: ((هه‌رکس ر‌ه‌م نه‌کات ر‌ه‌حمی به‌رامبه‌ر ناکرێت))^(٣).

دایکی ئیمانداران عایشه(ر‌ه‌زای خوای لی بۆ) ده‌گیرێته‌وه که خه‌لکانی ده‌شته‌کی
 هاتن بۆ لای پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) ووتیان ماچی منداڵه‌کانت ده‌که‌یت ، پێغه‌مبه‌ری خوا
 (ﷺ) فهرمووی: ((به‌لێ)) ووتیان به‌خودا ئیمه‌ ماچیان ناکه‌ین ، پێغه‌مبه‌ر(ﷺ)
 فهرمووی: ((من چیم له‌ ده‌ست دێت که خوای گه‌وره‌ به‌زه‌یی له‌ دلتان
 ده‌رکردوه))^(٤)

توندوتیژی له‌ سزاداندا ، به‌رهه‌میکی خراپی بیرکردنه‌وه‌ی ده‌بیّت ، توانای
 سه‌رکردایه‌تیکردنی خودی خۆی نابێت ، چۆن توانای سه‌رکردایه‌تیکردنی که‌سانی
 تر ده‌بیّت .

له‌ کۆندا وا باو بووه ، که توندوتیژی و به‌توندی لێدان ده‌بیّته‌ هۆی گه‌شه‌کردنی
 قاره‌مانیه‌تی و پیاوه‌تی لای منداڵ، وا له‌ منداڵ ده‌کات که توانای
 به‌رپرسیاریه‌تیان هه‌بیّت، و پشت به‌خۆیان به‌هستن، هه‌له‌ی ئه‌م تیپروانییه‌
 سه‌لمیئراوه‌، چونکه توندوتیژی کاریگه‌ری ده‌روونی خراپ جێده‌هێلێت له‌سه‌ر منداڵ

^(٣) (متفق علیه) .

^(٤) (متفق علیه) .

، مندا ل پالڧەنىت بەرەو لاسارى و دوژمنكارانه ، بەرەبەست دروست دەكات
لەبەرەدم گەيشتن بە قوئاغى پىگەيشتنى ژىرى ، ھەمىشە مندا ل ھەست بە
دوژمنكارى و سوکايەتى و لەدەستدانى رېژ دەكات.

ئەمە ئەو نەگەنىت كە ئىمە بە ھىچ شىۋەيەك لەگە ل سزاداندا نەبىن ، بە لكو
دەكرىت ھەندى جار سزادان ھەبىت، بە لام نابىت ئەو سزادانە سنورى سۆز و
نەرمونىانى بىبەزىنىت.

پىنجەم: ئاسانكارى كردن لەگە ل نەويستراۋەكاندا

ھەرەك چۆن توندوتىژى نەويستراۋە، بە ھەمان شىۋە ئاسنكارىکردنىش لەگە ل
نەويستراۋەكاندا نەويستراۋە، ئەمە ئەو ھەلەيەيە كە زۆرىك لە باوكان و دايكان
تىي كەوتوون، بەبيانوى ئەوى كە مندا ل ھىشتا ساوايە، ۋەكاتىك كە گەورە بوو
واز لەو نەويستراۋە دەھىنىت، ئەمە ھەلەيە چوئەك راپاتن لە سەر ھەر شتىك لە
مندا لىدا ۋازلەھىنىنى قورس دەبىت لە گەورەيەتيدا.

(ابن القيم) بەرەھمەت بىت دەفەرموئىت: (چەند زۆرن ئەو بەدبەختانەى كە
جگەرگۆشەكانيان پشتگوئى خستو، پەروەردەيان نەكردوون، لىگەرپاوون
مندا لكانيان دواى ئارەزوۋەكانيان بكەون، ۋاى نىشان دەدەن كە رېزىيان لە

مندالەکانیان گرتووه و به به‌زه‌یی بوونه له گه‌لیاندا، که‌چی به‌م کاره‌یان نه‌ک سود و قازانجیان پێ نه‌گه‌یان‌دوون به‌ل‌کو سوکایه‌تی و سته‌م و بێ به‌شیان کردوون، به‌زۆری بلا‌وبوونه‌وه‌ی خراپه‌کاری له‌ نێو منداڵاندا به‌ هۆی دایک و باوکه‌وه‌یه‌. (تحفه‌ المودود).

گه‌وره‌ترین ئاسانکاریکردن له‌ گه‌ڵ منداڵاندا هان‌نه‌دانیانه‌ له‌سه‌ر نوێژکردن و گ‌رن‌گی پێدانی، پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌فه‌رمووی‌ت : ((فه‌رمان به‌ منداڵه‌کانتان بکه‌ن بۆ نوێژکردن کاتی‌ک ته‌مه‌نیان ده‌گاته‌ جه‌وت سالی، له‌ ته‌مه‌نی ده‌ سالی لێیان بده‌ن له‌سه‌ر نوێژ ، و جینگای خه‌وتنیان جیابکه‌نه‌وه‌ له‌ یه‌کتری))^(٥)

باوک که‌ ده‌روات بۆ مزگه‌وت و لێده‌گه‌رێ منداڵه‌که‌ی بجه‌وێت یان یاری بکات، ته‌مه‌ کاریکی هه‌له‌یه‌ ، خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووی‌ت : ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾^(٦) واته‌ : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمان بده‌ به‌ئه‌ندامانی خێزانه‌که‌ت به‌ نوێژکردن و خۆشت خۆراگرو به‌رده‌وام به‌ له‌ سه‌ر به‌جێ هێنانی.

هه‌روه‌ها پێویسته‌ له‌ سه‌ر دایک و باوک قه‌ده‌غه‌ی بکه‌ن له‌ منداڵه‌کانیان که‌ گۆی له‌ گۆرانی و مۆسیقا بگ‌رن ، هه‌روه‌ها قه‌ده‌غه‌ی که‌ن لاسای کافران بکه‌نه‌وه‌ به‌

(٥) (رواه أحمد و أبو داود و حسنه‌ الالبانی).

(٦) (طه: ١٣٢)

تایبته ته له جلوبه رگ و دابونه ریتدا ، قه دهغه په یوه پوښت بوونیان بکهن به کهسه به ناوبانگه کانه وه، نه وانه ی خراپه بلاوږده کانه وه له سهر زهوی و چاکه کار نین ، پیوښته له سهر دایک و باوک به نه رمو نیانی و رازیکردن و وتوویژی له سهر خو نه نجام بدن و په یوه نډیان له گهال منډاله کانیان توند و تول بیت .

شه شه م: پښتگوي خستنی واقع

له هه له کانی تری بواری په وروږده کړنې منډال پښتگوي خستنی واقعه و چه بېه ستنه له سهر نمونه کوڼه کان، وه تازه گهریټی نه کړنه وهک نه وهی که سهردهم ده خوازیټ، بو نمونه کهسی په وروږده کار بایه خ به مهله وانی و تیرهاویشتن و تهسپ سواری ده دات، به لام زانسته کانی تر که داخوازی سهردهمه پښتگوي ده خات، وهک زانستی کوښپیوتهر و زمانی بیانی ، راهیټنا کړدن له سهر به هره کانی ووتاریټی و نویسن ، هه وروها فیروونی یه کی له یاریه کانی به رگری له خو کړدنې سهردهم ، ته مه ده بیټه هو ی دواکه وټنی نه و که سانه له هاوړیکانیان - چونکه په وروږده کاره کانیان بایه خیان به گه شه ی توانا کانیان نه داوه - ته م کاره وا ده کات که هه ست به که می

بکەن و دورەپەریز بن لە ھاوڕێکانیان چونکە ئەوان پێشی ئەمان کەوتوون لە زۆر بواری ژياندا .

ههوتهم : دان نه نان بهههله دا

چەند لە ئێمە سزای مندالیکمان دەدەین بە ههله که ئەمە ئەستەمە لێی ؟

چەند لە ئێمە تۆمەتباری یه کێ له منداله کافان دهکەین، کهچی بێ گوناھه ؟

چەند لە ئێمە له منداله کافان دەدەین بە هۆی درۆ و قسهی ههله سترارهوه ؟

دایک و باوک بۆیان دەردهکهوێت که ههله بوون بهرامبەر منداله کانیان، بهلام کهچی داوای لیبووردنیان لێ ناکەن، دان به ههله کانیاندا نانی ، وهک ئەوهی که ئەو منداله نه مافی ههبیئت نه رێزو نه ههست .

بیگومان ئەم ههله سوکهوته ههلهیه، تۆوی ههندی خورهوشتی خراپ له ناخی مندالدا دهچینی وهک خۆ بهگهوره زانی و له خۆ بایبوون و توند رهوی کردن سهبارهت به بۆچوونی خۆی تهنا تهته گهر بۆچوونه کهی خراپیش بیئت .

ئەگەر دایک و باوک ههستن به داوای لیبووردن کردن له منداله کانیان ، و تۆوی لیبوردن بچینی، ئەمە کاریکی باشه ، کهسی پەروردهکار ههله دهگۆرپهتهوه به

خوږه وشتی باش و ده بېت کار بکاته سهر د ورونی منډال، بهم کارهی بانگیان دهکات بۆ خوږه وشتی ساده یه تی له بهرام بهر راستیدا ، و داننان به هه لډا و لیږووردی بوون له بهرام بهر کهسانی ترډا .

هه شتم: تاکه رایه تی له بریار داند

گومانی تیدا نیه که باوک شوانه و پیشه نکه و بهر سه له کهسانی ناو ماله کهی ، به لأم ته مه ته وه ناگه یه نیټ که به ته نیا هرچی بریار هیه بیدات به بی ته وهی بگه ریته وه بۆ لای کهسانی تری ناو ماله کهی، ته مه ده بیته زال بوونی روحی ده سه لانداریه تی له نیوان منډاله کاند ، به شیوه یه که گوره کان ده سه لات ده سه پیښ به سهر بچو که کاند، هرکات ته مانیش گوره بوون خو سه پیښ و سه رکوتکه ر ده بن، هه روه که چوڼ باوکیان بۆ چوونه کانی خو ی به سه ریاند ده سه پاند.

پیایو یکه له رۆژی پشودا ژن و منډاله کهی به سه یاره ده باته دهر وه به بی ته وهی بزائن بۆ کو بیان ده بات، ته گهر یه کیکیان پر سیار بکات سزای هه موویان ده دات به وهی ده یان گیری ته وه بۆ ماله وه و بیبهشیان دهکات له و خو شییه ی که به تامه زوری وه چاوه روانیان ده کرد، له گه ل ته وهی ته وان سروشتی ته و خوشیان نه ده زانی .

تایا باشتړ نیه هم باوکه منډالنه کانی کوښکاته ووهو پرسیان پی بکات سه بارهت بهو
شوینه ی که تاره زووده کهن بوی برؤن ؟ تهو باوکه چ زهره ریکی ده کرد ته گهر راویژی
پی بکردنایه ؟ به لام که سانیك ههن خویان نابینن ته نیا به سه رکوتکردن و سرپینه وه
و دهست به سه راگرتنی که سانی تر نه بیټ .

نویهم: ریژ نه گرتن له تایبه تیه کان

پیویسته منډالنه کامان فیږ بکهن ریژ له تایبه تیه کان بگرن، بو ته وهی که به وردی
بتوانن جیاکاری بکهن له نیوان ژینگه ی تایبهت به خویان و تهو ژینگه یه ی که سانی
تری تیډا ده ژیت.

قورئان ناراسته مان ده کات که منډالنه کامان یان ته وانه ی خزمه تمان ده کهن فیږ بکهن
که پیویسته داوی ریگا پیدان بکهن پیش ته وهی بیڼه ژووره وه بو لامان له کاتی
پشووماندا، یان تهو کاتانه ی تایبهتن و مروڅ خوی ثاماده نه کردوه بو
پیشوازیکردن.

بویه له سه ر دایکوباوکه، به تایبه تیش دایک منډال فیږی کرؤکی تایبه تیه تی
که سانی تر و سنووره کانیا بکات، نه چیت بو شوینی تایبه تی که سانی تر به بی

داوای رَیگاپیډان ، شتیکی داخراوه نه‌کاته‌وه که هی خۆی نیه ، جا چ کردنه‌وه‌ی ده‌رگا بیټ یا سه‌لاجه یان کتیب، تینوس یان سندوق .

هه‌ندی مال هه‌یه رَیژه تایبه‌تیه‌کان ناگرن، منداڵ گه‌وره ده‌که‌ن له‌سه‌ر ئاژاوه و درنده‌یه‌تی و دوژمنکاری له‌سه‌ر مافی کهسانی تر .

له‌سه‌ر دایک و باوکه یه‌که‌م رَیژه له‌ تایبه‌تیه‌تی منداڵه‌کانیان بگرن ، له‌ ده‌رگا بده‌ن پيش ته‌وه‌ی بچه‌ ژووره‌وه ، هه‌له‌کان ئاشکرا نه‌که‌ن به‌لکو بيشارنه‌وه، وه پي خلیس‌کانه‌کانیان له‌ بیرکه‌ن، ته‌گه‌ر وایان کرد ، ته‌وه سه‌رکه‌ووتوون له‌وه‌ی منداڵه‌کانیان فی‌ری رَیژه‌گرتن له‌ تایبه‌تمه‌ندیه‌کانی کهسانی تر بکه‌ن .

ده‌یه‌م: داب‌ران

هه‌ندی له‌ باوکان و ده‌بینن که شه‌رمه منداڵ له‌ کۆری گه‌وره‌کان به‌شدار بیټ، کارده‌که‌ن بۆ ده‌رکردنیان و داب‌راندیان، بی‌گومان ده‌بیټ منداڵان هه‌ندی جار رَیگیان پی‌دريت که له‌کۆری گه‌روه‌کاندا داب‌نیشن ، بۆ ته‌وه‌ی له‌ گه‌وره‌کانه‌وه فی‌ر بن وسود له‌ ته‌زموونه‌کانی ژیانیان ببینن ، بوخاری و موسلیم ده‌یگی‌رنه‌وه که خواردنه‌وه‌یه‌کان بۆ پی‌غه‌مبه‌ر هی‌نا (ﷺ) ، لی‌ی خواردنه‌وه له‌لای راستیه‌وه می‌ر

مندالیک که بچو و کترین که سی کوره که بوو دانیشتبوو ، له لای چه پیشیه وه که سانی به ته مه ن دانیشتبوون ، به میړ مندان له که ی فهرموو: ((ثایه ریگام پیده دهیت که بیده به ثه وان ؟ مندان له که ووتی : به خودا نه ی پیغه مبه ر (ﷺ) به شی خوم له تو به که سی تر ناده م)) ، پیغه مبه ر (ﷺ) خوار دنه وه که ی دابه ده ستییه وه .

پیغه مبه ر (ﷺ) چ پوره ده کاریک و چ ماموستایه کی گوره بووه ، مرؤقایه تی له هه موو ناسته کانیدا لییه وه فیړ دهن له هه موو کات و شوینیځکا ، پروگرامی ئیسلامی ره بانى قه ده غه ی نه کردووه مندان لی بچوک تی که لی گه وړه کان و کوره کانیا ن بیت ، له کوره کانیا نندا ، له مزگه ته کانیا نندا ، له کوبونه وه کانیا نندا ، بو ثه وه ی ئه زموونه کانیا ن به ده ست به یئن ، و به شدارى له کاره کانیا نندا بکه ن و رابین له سه ر به ر پر سیاریه تی .

دابړاندنی مندان له گه وړه کان به رنامه یه کی خراپه و کاریکى کردارى نیه ، نه گه ر لیگه رییت مندان هه ر خویان بو خویان بن ، هیچ فیړ نابن جگه له شته خراپه کان نه بیټ ، شهیتان لایلایه یان بو ده کات ، خراپه کارى فیړ دهن ، به لام به تی که لا و بوون له گه ل گه وړه کاند فیړى مه سه له گه وړه کان دهن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ.